

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Кафедра кримінального права та кримінології
Кафедра криміналістики та психології
Кафедра кримінального процесу**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**проведення ситуативних комплексних практичних занять із
здобувачами першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти на навчальному полігоні
«Документування та розслідування воєнних злочинів»**

Одеса – 2023

**Рекомендовано Науково-методичною радою
Одеського державного університету внутрішніх справ
(Протокол №2 від 21.09.2023 р.)**

Розробники:

завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ доктор юридичних наук, професор **Ганна ТЕТЕРЯТНИК (розділ 1);**

професор кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент **Микола ЯНКОВИЙ (розділ 2);**

доцент кафедри конституційного та міжнародного права Одеського державного університету внутрішніх справ кандидат юридичних наук **Ігор ФЕДОРОВ (розділ 2);**

завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ доктор юридичних наук, професор **Олег ШКУТА (розділ 3).**

Рецензенти:

в.о. завідувача кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» доктор юридичних наук, доцент **Олександр ТОРБАС;**

заступник начальника слідчого управління ГУНП в Одеській області, кандидат юридичних наук **Олександр ФЕДОРЧУК**

Проведення ситуативних комплексних практичних занять із здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на навчальному полігоні **«Документування та розслідування воєнних злочинів»:** методичні рекомендації / Г. Тетерятник, М. Янковий, І. Федоров, О. Шкута
Одеса: ОДУВС, 2023. 106 с.

З М І С Т

ВСТУП.....	Помилка 1
1. Методичні рекомендації проведення ситуативних комплексних практичних занять із здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на локації «Місце масового захоронення»	Помилка 2
2. Методичні рекомендації проведення ситуативних комплексних практичних занять із здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на локації «Катівня»	Помилка 3
3. Методичні рекомендації проведення ситуативних комплексних практичних занять із здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на локації «Наслідки ракетних обстрілів»	Помилка 4

1. Методичні рекомендації проведення ситуативних комплексних практичних занять із здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на локації «Місце масового захоронення»

ВСТУП

З початку збройної агресії рф було вчинено за офіційною статистикою понад 91 тисяча воєнних злочинів. Виявлялися та продовжують виявляти місця масових поховань (захоронень). Складно уявити, якою може бути їх кількість після деокупації тимчасово окупованих територій. Відтак здобувачі вищої освіти ЗВО МВС повинні бути готові до документування та розслідування воєнних злочинів, виявлених під час опрацювання територій масових поховань.

Для проведення практичних та тренінгових занять на полігоні «Документування та розслідування воєнних злочинів» на локації «Місце масового захоронення» пропонуються зазначені методичні рекомендації, які допоможуть, як здобувачам вищої освіти (далі – ЗВО), так і викладачам в організації та проведенні таких занять. При розробці методичних рекомендацій авторським колективом використано матеріали, отримані під час семінару для викладачів на деокупованих територіях, організованого ДОНС МВС України, матеріали Головного слідчого управління Національної поліції України (далі – ГСУ НП України), а також міжнародні протоколи та практичні керівництва з документування та розслідування фактів масових поховань.

За даними Головного слідчого управління Національної поліції України:

НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ВИЯВЛЕНО 3302 ТІЛА ЗАГИБЛИХ, з них:

- на території Київської області – 1376 тіл;
- на території Харківської області – 996 тіла;
- на території Донецької області – 392 тіла;
- на території Чернігівської області – 242 тіла;
- на території Херсонської області – 221 тіло;
- на території Сумської області – 41 тіло;
- на території Миколаївської області – 25 тіл;
- на території Луганської області – 7 тіл;
- на території Житомирської області – 2 тіла¹.

Робота слідчих груп, слідчо-оперативних груп на місцях масових поховань має значну кількість особливостей, які пов'язані з відповідною психологічною підготовкою, організаційно-тактичними заходами, використанням криміналістичної техніки, взаємодією між різними органами

¹ Дані ГСУ НП України станом на 13.07.2023 р.

та підрозділами. Під час відпрацювання на спеціалізованих полігонах курсантами знань та навичок, необхідних для таких ситуацій, доречно використання ці рекомендації, в яких акумульовано методичні розробки практичних працівників та вчених.

2. Матеріально-технічне забезпечення проведення практичних занять.

Засоби, які використовуються під час проведення практичних занять на локації «Місце масового поховання»:

- навчальний полігон з відповідним обладнанням;
- криміналістичні чемодани;
- імітаційні засоби для проведення процесуальних дій;
- пакувальні матеріали, гумові рукавички, бахіли, маски;
- біологічні костюми;
- спеціальні пакувальні пакети для людських решток та тіл;
- бланки процесуальних документів (протоколи огляду місця події, постанови про призначення експертизи);
- Кримінальний процесуальний кодекс України
- чисті аркуші паперу;
- компас;
- фотоапарат;
- відеокамера.

Кожен ЗВО повинен мати папку-планшет, чисті аркуші паперу, ручки, набір кольорових олівців, фігурну лінійку.

В залежності від фабули завдання, яка буде основоположною у структурі заняття та завдань, які ставляться перед ЗВО, зазначений перелік може бути доповнений (наприклад, бронежилети, каски тощо).

2. Організаційний етап проведення практичних занять.

Здійснюється за місцем проведення – на полігоні «Документування та розслідування воєнних злочинів» та передбачає наступні заходи:

- 1) ознайомлення ЗВО із порядком проходження практичного заняття та критеріями оцінювання;
- 2) інструктаж ЗВО з питань охорони праці та дотримання правил безпеки під час демонстрації вмінь та навичок на навчальному полігоні;
- 3) ознайомлення ЗВО з критеріями оцінки їхніх вмінь та навичок на навчальному полігоні під час проходження практичного заняття.

Місця масових поховань можуть істотно відрізнятись:

- за територією – від одного поховання, в якому знаходиться декілька тіл, – до сотень квадратних метрів (наприклад, масове поховання у м. Ізюм);
- кількістю виявлених трупів – від декількох – до сотень (за інформацією ГСУ НП України лише на деокупованих територіях Бучанського, Броварського та Вишгородського районів Київської області виявлено понад 1,2 тис. тіл загиблих. На деокупованій Харківщині кількість оглянутих тіл наближається до 1 тис. Там же на околицях міста Ізюма виявлено і найбільше масове поховання громадян – слідчими та криміналістами підняті тіла 447 осіб.);
- станом – природнім (в залежності від характеристики місцевості: ліс, поле, болотиста місцевість, межі населених пунктів тощо) та внаслідок змін різного характеру (в залежності від впливу погоди, кліматичних умов, часу

виявлення таких місць, терміну, що пройшов з моменту захоронення – до моменту виявлення, механічного впливу на територію – робота техніки, військові дії поблизу тощо);

- обстановкою (зони активних бойових дій, заміновані території, території поблизу або в зоні стихійних лих та ін.)

Брахування усіх цих факторів є важливим для організаційного етапу роботи на місцях масових поховань: визначення необхідних сил та засобів (людських ресурсів, служб, техніки тощо), часу проведення слідчих (розшукових) дій на таких територіях.

Як правило, планування ініціює вище керівництво органів прокуратури, Національної поліції України та інших правоохоронних органів, для чого створюється оперативний штаб.

Координація дій має вирішальне значення для:

- оцінки масштабу та охоплення необхідних заходів;
- визначення необхідних ресурсів (наприклад, кількості бригад судмедекспертів, розміру моргів/місць зберігання тіл, кількості мішків для трупів і т.д.);
- зв'язки з регіональними/національними відомствами, які відповідають за роботу з останками;
- реалізації плану дій щодо поводження з останками та роботи з сім'ями загиблих;
- збору та обробки інформації про тіла загиблих та осіб, які зникли безвісти або

вважаються померлими, а також для фіксування інформації про зниклих безвісти;

- надання сім'ям та спільнотам точної інформації про роботу з останками та їх упізнання;
- дотримання відповідних культурних звичаїв при роботі з тілами, у тому числі при їх тимчасовому зберіганні або похованні².

У залежності від фабули, яка розглядається під час практичного заняття, з урахуванням наведених факторів ЗВО повинні правильно сформулювати слідчі групи, визначити необхідні сили та засоби, обрати із запропонованої криміналістичної техніки необхідне для виконання поставлених завдань.

3. Робочий етап проведення практичних занять.

² Management of Dead Bodies after Disasters: A Field Manual for First Responders. URL :

https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0880.pdf

При організації та проведенні практичних занять на локації «Місце масового захоронення» присутні представники науково-педагогічного складу відповідної кафедри (бажано також – працівники практичних підрозділів) з метою нагляду за діями здобувачів вищої освіти, надання їм методичних рекомендацій, порад, допомоги у координації дій. З метою оцінювання виконання завдань, спостерігають за діями курсантів, роблять відповідні нотатки щодо правильності, послідовності їх дій. Зокрема, оцінюється:

- дотримання правил безпеки;
- організація слідчих (розшукових) дій;
- правильність обрання методу огляду та інших тактик слідчих (розшукових) дій;
- правильність обраних засобів для проведення процесуальної дії (криміналістична техніка тощо);
- алгоритм проведення процесуальної дії (роз'яснення прав учасникам процесуальної дії; законність, обґрунтованість та вмотивованість рішень, які приймаються у ході виконання завдання; вміння взаємодіяти з іншими учасниками процесуальної дії, орієнтуватися у слідчій ситуації та оперативне прийняття законних та ефективних рішень в умовах зміни слідчої ситуації; правильність оформлення процесуальних документів та їх відповідність ходу та результатам процесуальної дії).

Для розслідувань воєнних злочинів важливо розглядати масові поховання як місця скоєння злочинів і здійснювати заходи для їх захисту та безпеки. Територія навколо того, що може ідентифікуватися як масові захоронення, іноді також може бути важливою. Поблизу або на периферії такого місця можуть бути докази, які можуть надати інформацію про те, чи був скоєний злочин, або як саме він був скоєний³.

Важливо забезпечити належну охорону місця події, адже резонансність таких злочинів обумовлює, як правило, присутність на місці події значної кількості журналістів, родичів ймовірних загиблих та сторонніх спостерігачів.

Заходи захисту можуть включати: огороження для убезпечення зовнішнього периметру; горизонтальне накриття для захисту останків, що лежать на поверхні, та захисту охоронців, а також здійснення моніторингу на об'єкті. Відповідні заходи також залежать від часу від моменту виявлення до розслідування, фактичних місцевих умов та ступеню вразливості об'єкту (тобто незахищеності від погодних умов та тварин). Для убезпечення місця поховання можуть знадобитися заходи захисту для тих, хто забезпечує безпеку, оскільки ставлення суспільства до них може бути негативними.

³ Mass Graves in Ukraine Should Be Treated as Crime Scenes – and Urgently Secured. <https://www.justsecurity.org/80986/mass-graves-in-ukraine-should-be-treated-as-crime-scenes-and-urgently-secured/>.

Не завжди є можливість отримати фізичний доступ до об'єкту, наприклад, коли слідчі не можуть потрапити на місце. У такому разі єдиним доступним заходом захисту буде дистанційний моніторинг за допомогою супутникових зображень. Захист слід забезпечити незалежно від наявності втручання до місця поховання⁴.

Важливо пам'ятати, що перед початком робіт на місці події територія має бути оглянута відповідними спеціалістами з розмінування та вибухотехніками, самі тіла, що знаходяться у масових похованнях можуть містити вибухові пристрої.

Робота слідчих, криміналістів та інших осіб, залучених до проведення слідчих (розшукових) дій координується старшими групи (груп). В залежності від обстановки, умов вони обирають найбільш доцільний спосіб проведення огляду місця події (наприклад, розбивають місце на відповідні сектори).

Кожен слідчий та криміналіст на своїй ділянці проводить огляд за правилами, визначеним ст.ст. 237, 238 КПК України.

Належний метод збору останків включає в себе:

- ♦♦ присвоєння кожному трупу унікального коду;
- ♦♦ у найкоротші терміни фотографування кожного трупа та фіксування інформації про нього;
- ♦♦ поміщення кожного тіла у спеціальний мішок;
- ♦♦ упорядковане тимчасове зберігання останків⁵.

4. Заключний етап.

Результатом проведення будь-якої процесуальної дії є складання відповідних документів, додатків до них, правильність та якість роботи із речовими доказами (їх вилучення, упакування, опис тощо).

Процесуальні документи можуть складатися на бланках, а також на чистих аркушах. При оцінці якості складання документів перевіряється відповідність внесених даних частині документа, у якій вони повинні міститися, фабулі завдання, повноті та дотриманні вимог кримінального процесуального законодавства до процесуальних документів. При оцінці протоколів процесуальних дій крім того звертається увага на алгоритмічне

⁴ Борнмутський протокол про захист і розслідування масових поховань. URL : <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2022/02/11489-FMC-Mass-Graves-Project-UKRAINE-V3.0-HI-RES.pdf>.

⁵ Management of Dead Bodies after Disasters: A Field Manual for First Responders. URL : https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0880.pdf

викладення ходу та результатів процесуальної дії у документі, їх відповідність фактичним обставинам та доказам, отриманим під час виконання практичного завдання.

Під час демонстрації результатів проведених процесуальних дій викладачі обговорюють зі здобувачами їх якості та правильність, послідовність, можуть ставити запитання щодо процесуальних особливостей проведених процесуальних дій, аргументів щодо прийняття конкретних організаційно-тактичних, процесуальних рішень під час їх проведення.

5. Методичні настанови для проведення практичних занять на локації «Місце масового поховання»

Термін «**масове поховання**», який не визначено в міжнародному праві, тут використовується для позначення «місця або визначеної території, де міститься безліч (більше одного) похованих, затоплених або розосереджених на поверхні людських останків (у тому числі скелетованих, змішаних та фрагментованих), якщо обставини смерті та/або спосіб поховання тіл вимагають розслідування їх законності»⁶.

Відповідно до норм Закону України від 10.07.2003 № 1102-IV «Про поховання та похоронну справу» термін «**місце стихійного поховання**» використовується у значенні місця поховання людини (одинарного чи масового) у місцевості, яка не призначена для цього,⁷.

До проведення занять здобувачам вищої освіти рекомендовано ознайомитися з:

- *Борнмутським протоколом про захист та ідентифікацію масових поховань* (2020);
- *Інструкцією щодо початкового реагування: Захист відомих або підозрюваних місць захоронення чи знищення тіл;*
- *Міннесотським протоколом про розслідування фактично незаконної смерті ;*
- *Криміналістичним посібником із розслідування, вилучення та аналізу людських скелетних останків;*
- *Практичним керівництвом для співробітників служб швидкого реагування «Робота з залишками тіл у період після надзвичайних ситуацій та катастроф».*

⁶ Борнмутський протокол про захист і розслідування масових поховань. URL : <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2022/02/11489-FMC-Mass-Graves-Project-UKRAINE-V3.0-HI-RES.pdf>.

⁷ Про поховання та похоронну справу : Закон України від 10.07.2003. № 1102-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text>

**Основними принципами роботи у галузі захисту та розслідування
масових поховань є:**

1. Не нашкодь!
2. Фізична та емоційна безпека, як слідчих, так і родин загиблих.
3. Незалежність та неупередженість - слідчі групи повинні намагатися уникати, обмежувати або пом'якшувати ситуації, які можуть привести до сприйняття їхньої діяльності як політично, релігійно або етнічно упередженої або контрольованої.
4. Конфіденційність - гарантії та дотримання конфіденційності персональних та інших ідентифікуючих даних.
5. Прозорість – усі етапи процесу розслідування, ексгумації, ідентифікації та повернення людських останків повинні бути максимально прозорими для всіх осіб, залучених до захисту та розслідування, сімей зниклих безвісти та громадськості.
6. Комунікації – створення на ранніх етапах та підтримка стратегій комунікації та каналів зв'язку (у тому числі через соціальні мережі) з постраждалими громадами, засобами масової інформації та громадськістю в цілому є важливими для забезпечення довіри, доброї волі та законності діяльності, інших життєво важливих аспектів, у тому числі інформування про місце поховання та зниклих безвісти, а також залучення до процесу ідентифікації та розслідування.
7. Реалістичні очікування – усі особи, залучені до захисту та розслідування масових поховань, повинні уникати прийняття зобов'язань перед сім'ями, які вони можуть бути не в змозі виконати⁸.

Під час проведення занять на локації «Місце масового захоронення» ЗВО повинні враховувати вищезазначені принципи роботи, дотримуватися таких самих заходів безпеки, як і під час роботи у реальній ситуації, забезпечити отримання та збереження якомога більшої кількості доказів, які відповідатимуть вимогам належності, допустимості та достовірності.

!!!! Важливо пам'ятати, що при розслідуванні за фактом виявлення масових поховань проводиться не ексгумація трупа у кримінальному процесуальному розумінні, а огляд місця події та огляд на ньому трупів.

Відтак ЗВО перед початком роботи на локації

⁸ Борнмутський протокол про захист і розслідування масових поховань. URL : <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2022/02/11489-FMC-Mass-Graves-Project-UKRAINE-V3.0-HI-RES.pdf>.

доцільно повторити вимоги ст.ст. 237, 238 КПК України.

Огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта.

Місце події у протоколі фіксується від загального до конкретного. Для позначення місця розташування масового поховання доцільно використовувати GPS координати, компас, прив'язки.

Важливе значення відіграє сам опис місця. Слід враховувати, що ним можуть бути, як поховання, які не мають жодних ідентифікаційних ознак, так і захоронення, на яких встановлені хрести, інші позначення на могилах, на яких можуть міститися дані похованих осіб, певна нумерація, яка у подальшому може полегшити встановлення осіб похованих.

У місцях масового поховання можуть знаходитися не тільки цільні тіла, а й прикопані або ті, що залишилися внаслідок біологічного розпаду

людські рештки. Кожна з них має бути належним чином вибута, упакована та щодо них мають бути призначені так само судові експертизи, направлені на ідентифікацію загиблої особи та встановлення причин смерті.

Необхідним також є присвоєння кожному трупу, рештці порядкового номеру, далі – цей номер використовуватиметься і у

постановах про призначення експертиз для ідентифікації тіл та останків, їх точного місця знаходження. Це створює умови для якіснішого доказування та швидкої ідентифікації.

1. Кожному трупу необхідно присвоїти унікальний код, щоб запобігти втраті останків, забезпечити правильне заповнення документів і можливість відстежувати переміщення трупів та останків, а також сприяти їхньому пізнанню.

2. Всій зібраній та записаній інформації про кожен труп також надають цей унікальний код.

Рекомендовано:

- присвоїти кожному тілу або частині (фрагменту) тіла унікальний код, що складається з літер та порядкового номера;
- унікальні коди не повинні повторюватись;
- попередньо домовитись про загальний підхід до створення унікальних кодів для трупів;

- унікальний код трупа може складатися, наприклад, із трьох елементів: 1) найменування місця, де виявили труп, 2) найменування групи, яка виявила труп, та 3) номеру;
- включення до коду інформації про те, де і ким було виявлено труп, надійніше забезпечує унікальність коду⁹.

ВАЖЛИВО! Збереження точного місця перебування останків, одягу чи інших предметів може є необхідним та невід’ємним для ідентифікації жертв. Відтак на місці події, під час огляду самого поховання, трупу, його одягу ЗВО мають звертати увагу на всі деталі: анатомічні ознаки трупа, одяг, аксесуари, ознаки зовнішності. Невеликий предмет, наприклад гаманець або перстень, який ненавмисно відсторонюється або відпадає через втручання в поховання, може ускладнити інсталяцію його відповідності з людськими останками. Слід пам’ятати, що докази можуть заглиблюватися в землю, що ускладнює їх пошук або змінює їх початкове розташування.

Наприклад, під час ідентифікації тіл біля м. Ізюм жінка впізнала татування на тілі свого чоловіка. Таким чином з’ясувалося, що рука з синьо-жовтими браслетами належить її 36-річному чоловікові Сергію. Зазначене підтвердили і проведені судові експертизи.¹⁰

Крім того, низка слідів на трупах, рештках можуть вказувати на катування та насильницьку смерть осіб, тіла яких знаходяться у масовому похованні. Так, близько 60 загиблих, тіла яких були вилучені у м. Ізюм, мають поранення від обстрілів, майже пів сотні – сліди насильницької смерті.¹¹ Це є важливим також для правильної кваліфікації, встановлення причин смерті, всіх обставин кримінального правопорушення, доказування воєнних злочинів рф на території України.

Фіксування огляду на місцях масових поховань доцільно здійснювати (за можливості) за допомогою відеозапису, під час якого слідчий, який проводить процесуальну дію, послідовно коментує – озвучує свої дії та описує об’єкти, які мають значення для кримінального провадження, порядок їх вилучення та упакування.

⁹ Management of Dead Bodies after Disasters: A Field Manual for First Responders. URL :

https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0880.pdf

¹⁰ Стало відомо, кому належить рука з синьо-жовтим браслетом з могили в Ізюмі. URL : <https://www.unian.ua/society/masove-pohovannya-v-izyumi-stalo-vidomo-komu-nalezhit-ruka-z-sino-zhovtim-brasletom-11985069.html>.

¹¹ Як ідентифікують тіла з масового поховання в Ізюмі — репортаж DW. URL : <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/masove-pohovannya-v-izyumi-yak-identifikuyut-tila-yaki-shche-ne-vpiznali-novini-ukrajini-50283180.html>.

Проведення практичних занять може передбачати складання відповідних судових експертиз після завершення робочого етапу огляду. Наприклад, судово-медичної, генетично-молекулярної експертизи та ін.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борнмутський протокол про захист і розслідування масових поховань. URL : <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2022/02/11489-FMC-Mass-Graves-Project-UKRAINE-V3.0-HI-RES.pdf>.
2. Про поховання та похоронну справу : Закон України від 10.07.2003. № 1102-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text>
3. Mass Graves in Ukraine Should Be Treated as Crime Scenes – and Urgently Secured. <https://www.justsecurity.org/80986/mass-graves-in-ukraine-should-be-treated-as-crime-scenes-and-urgently-secured/>.
4. Management of Dead Bodies after Disasters: A Field Manual for First Responders.URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0880.pdf .
5. Safeguarding known or suspected grave or body disposal locations. URL: <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2018/10/icmp-st-aa-857-1-doc-guidelines-for-first-response-at-grave-or-body-disposal-locations.pdf>
6. The Minnesota protocol on the investigation of potentially unlawful death (2016). URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/MinnesotaProtocol.pdf>.
7. Forensic Guide to the Investigation, Recovery and Analysis of Human Skeletal Remains. URL: <https://eaaf.org/forensic-guide-to-the-investigation-recovery-and-analysis-of-human-skeletal-remains/?lang=en>.
8. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина. Київ, 2023. 112 с.

**БЛАНКИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ МОЖУТЬ
СКЛАДАТИСЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
НА ЛОКАЦІЇ «МІСЦЕ МАСОВОГО ПОХОВАННЯ»**

**ПРОТОКОЛ ОГЛЯДУ
місця події**

Місто (сел.) _____

« ____ » _____ 20 ____ року

Огляд почато о “ ____ ” год. “ ____ ” хв.

Огляд закінчено о “ ____ ” год. “ ____ ” хв.

(слідчий, посада, найменування органу, ініціали, прізвище)
на підставі

(вказується ухвала слідчого судді, якщо проводиться огляд житла чи іншого
володіння особи, якщо огляд місця

_____ події проводиться до початку
кримінального провадження, вказуються відомості про заяву чи
повідомлення
_____ про подію)

у відповідності до ст.ст. 104, 105, 106, 234, 237, 223 КПК України:

В присутності понять:

1) _____
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

2) _____
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце
проживання)

_____,
яким у відповідності до ст.ст. 11, 13, 15, 223 КПК України роз'яснені їхні
права і обов'язки.

За участю потерпілого:

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)
якому у відповідності до ч.ч. 1, 2 ст. 56., ст. 57 КПК України роз'яснені його
права і обов'язки.

За участю підозрюваного:

_____,
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)
якому у відповідності до ч.ч. 3, 5, 6, 7 ст. 42 КПК України роз'яснені його
права і обов'язки.

За участю захисника:

Під час огляду

виявлено

(вказуються сліди, речі, виявлені під час огляду)

Виявлене під час огляду

вилучено:

(вказуються що та в якій послідовності виявлено і яким чином опечатано)

Під час огляду застосовані технічні

засоби:

(вказуються застосовування фото -, відеозйомки, інших технічних та спеціальних засобів, їх технічні параметри)

Огляд

проводився:

(вказуються погодні умови, освітлення, температура повітря, інші дані, які необхідні)

Протокол прочитаний,

записано

(зауваження учасників огляду)

Учасники:

1. _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

/ _____ /
(підпис)

2. _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

/ _____ /
(підпис)

Поняті:

1. _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

/ _____ /
(підпис)

2. _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

/ _____ /
(підпис)

Огляд провів:

___ (слідчий, посада, найменування органу, підпис, прізвище, ініціали)

ПРОТОКОЛ
огляду трупа

Місто (сел.) _____

«__» _____ 20 __ року

Огляд почато о “__” год. “__” хв.

Огляд закінчено о “__” год. “__” хв.

(слідчий, посада, найменування органу, ініціали, прізвище)
на підставі
(вказується ухвала слідчого судді, якщо проводиться огляд житла чи іншого володіння особи, якщо огляд місця
_____ події проводиться до початку кримінального провадження, вказуються відомості про заяву чи повідомлення

_____ про подію)
У відповідності до ст.ст. 104, 105, 106, 223, 237, 238 КПК України в присутності понятих:

1) _____
(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

2) _____
_____ (прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання)

_____, яким відповідно зі ст.ст. 11, 13, 15, 223 КПК України роз'яснені їхні права і обов'язки.

За участю спеціаліста - судово-медичного експерта (лікаря) _____

(прізвище, ім'я, по батькові)
власника (користувача) приміщенням чи іншим володінням особи _____

(прізвище, ім'я, по батькові)
а також за участю _____

(прізвище, ім'я, по батькові)
(прізвище, ім'я, по батькові)
провів огляд трупа, виявленого:

(прізвище, ім'я, по батькові особи, яка виявила труп та адресу (місцевість), де його виявлено)

Перед початком огляду переліченим особам роз'яснено їхнє право бути присутніми при всіх діях, які проводяться в процесі огляду, робити зауваження, що підлягають занесенню до протоколу. Особам, які беруть участь у проведенні огляду, також роз'яснено вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їх обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії, а також про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання:

(характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються

при проведенні цієї процесуальної дії, підписи осіб)

Під час огляду трупа
виявлено

(вказуються сліди, речі виявлені під час огляду)

Виявлене під час огляду
вилучено:

(вказуються що та в якій послідовності виявлено і яким чином опечатано)

Під час огляду застосовані технічні
засоби:

(вказуються застосування фото відео зйомки, інші технічні та спеціальні засоби, їх технічні параметри)

Огляд
проводився:

(вказуються погодні умови, освітлення, температура повітря, інші дані, які необхідні)

Після огляду труп направляється для проведення судово-медичної експертизи (розтину) у

Протокол прочитаний,
записано

(зауваження учасників огляду)

Учасники:

1. _____

/ _____ /

2. _____ (прізвище, ім'я, по батькові)
_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

_____ (підпис)
/ _____ /
_____ (підпис)

Поняті:

1. _____
_____ (прізвище, ім'я, по батькові)
2. _____
_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

/ _____ /
_____ (підпис)
/ _____ /
_____ (підпис)

Огляд провів:

_____ (слідчий, посада, найменування органу, підпис, прізвище, ініціали)

ПОСТАНОВА
про призначення судово-медичної експертизи трупа

Місто (сел.) _____ «__» _____ 20__ року

_____,
(слідчий, посада, найменування органу, ініціали, прізвище)
розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до Єдиного
реєстру досудових розслідувань за № _____ від
«__» _____ 20__ року, за ознаками

_____, -
(правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті
(частини статті)
закону України про кримінальну відповідальність)

ВСТАНОВИВ:

_____ (зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови;

_____ мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування)

Враховуючи вищевикладене і беручи до уваги, що для встановлення всіх обставин кримінального правопорушення, необхідні спеціальні пізнання в області судової медицини, керуючись ст.ст.110, 242, 243 КПК України,-

ПОСТАНОВИВ:

1. Призначити у кримінальному провадженні № _____ від «__» _____ 20__ року, судово-медичну експертизу трупа _____, проведення якої доручити експертам _____.
2. На вирішення експертам поставити наступні запитання:
 - Яка причина смерті _____, а також давність (час) її настання?;
 - Чи _____ стоїть _____ смерть _____ в прямому причинному зв'язку з виявленими у нього тілесними ушкодженнями, якщо так, то якими саме?;
 - Чи _____ є _____ на _____ тілі _____ трупа _____ будь-які тілесні ушкодження, якщо так, то яка кількість ушкоджень встановлено при дослідженні трупа, а також який їх характер, локалізація, послідовність, механізм і давність утворення? Які із них отримані при житті, а які після смерті? *(Розміщення тілесних ушкоджень прошу зазначити на схемі статури людини, яку долучити до висновку СМЕ);*
 - Яка ступінь тяжкості кожного із тілесних ушкоджень, встановлених при дослідженні трупа? Чи були дані ушкодження небезпечні для життя і здоров'я потерпілого, в момент їх спричинення?;
3. Для проведення судово-медичної експертизи, труп _____ направлено/направити експертам _____.
4. Для ознайомлення експертам надати (за вимогою та клопотання експертів) необхідні матеріали кримінального провадження № _____ від «__» _____ 20__ року, в тому числі які отримані додатково, документи, речові докази, потреба в яким може виникнути, з метою повного та всебічного проведення призначеної судово-медичної експертизи;

5. Відповідно до ст.ст.69, 70 КПК України, ознайомити експертів, та роз'яснити їм їх права та обов'язки, а також вимоги ст.ст.384, 385 КК України;

6. Копію постанови направити експертам

__ (слідчий, посада, найменування органу, підпис, прізвище, ініціали)

2. Методичні рекомендації проведення ситуативних комплексних практичних занять із здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на локації «Катівня»

ВСТУП

Однією з найбільших проблем з якими стикаються співробітники НПУ на деокупованих територіях є забезпечення належного розслідування фактів порушення прав людини, які вчиняють російські військові. Зокрема, часто мова йде про катування військовослужбовців або представників цивільного населення, які опинилися у полоні ворожої сторони.

Як повідомили у Нацполіції, станом на 25 червня 2023 року правоохоронці зафіксували 79 місць на деокупованих територіях, де війська рф незаконно утримували та катували українців. Лише у Харківській області виявлено 28 таких катівень та місць незаконного ув'язнення. Аналогічні злочини, вчинені військовими рф, виявлено і в інших регіонах, зокрема:

- 26 — у Запорізькій,
- 16 — у Херсонській
- 3 — у Київській,
- 2 — у Сумській та Миколаївській,
- 1 — у Донецькій та Чернігівській областях».¹²

¹²Найбільше російських катівень виявили на деокупованій Харківщині. URL : <https://gwaramedia.com/najbilshe-rosijskih-kativen-viyavili-na-deokupovani-j-harkivshhini/>

Проведення огляду місць катувань, учинених російськими військовими та їх поплічниками: колабарантами - це один з найбільш важливих етапів у забезпеченні дотримання прав людини під час збройного конфлікту. У рамках такого огляду необхідно здійснювати ретельний моніторинг з метою виявлення можливих фактів катувань, проявів та порушень прав людини, документування цих

фактів, з метою подальшого ініціювання внесення відомостей до ЄРДР та проведення досудового розслідування з метою подальшого притягнення винних до кримінальної відповідальності.

До уваги здобувачів вищої освіти (надалі – ЗВО) пропонуються методичні рекомендації для проведення практичних та тренінгових занять на полігоні «Документування та розслідування воєнних злочинів», в рамках сценарію «Катівня».

Ці методичні рекомендації будуть допомогою як для ЗВО, так і для викладачів у процесі планування та реалізації таких занять (тренінгів).

Під час складання цих методичних рекомендацій активно використовувалась інформаційні ресурси, отримані під час викладацького семінару на деокупованих територіях, організованого ДОНС МВС України, Головного слідчого управління Національної поліції України.

При плануванні огляду місць катувань варто керуватися міжнародними стандартами та рекомендаціями щодо міжнародного гуманітарного права.

З метою ефективності процесу проведення огляду місць катувань важливо використовувати сучасні технології та методи, які допоможуть зібрати та аналізувати інформацію, необхідну для прийняття подальшого процесуального рішення.

Необхідно пам'ятати, що огляд місць незаконного утримання осіб та їх катування проводиться на підставах і у відповідності до вимог, визначених чинним Кримінальним процесуальним кодексом України.

2. Матеріально-технічне забезпечення проведення занять.

Засоби, які використовуються під час проведення практичних занять на локації «Катівня»:

Перелік засобів та приладів, для використання під час проведення практичних занять (тренінгів) об'єкті (локації) «Катівня»:

- навчальна зона (локація) з належним устаткуванням;
- кейси з криміналістичними інструментами (у т.ч. фото – відеобладнання, освітлювальні прилади);
- імітаційні пристрої для моделювання процедурних дій;
- матеріали для упаковки, захисні рукавички, чохла для взуття, гігієнічні маски;
- біозахисний одяг;
- спеціалізовані контейнери для упаковки біоматеріалів;
- бланки процесуальних документів (протокол огляду місця події, постанова про призначення експертизи), з додатками чистих аркушів паперу;
- Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України;

В залежності від ситуаційної задачі вказаний перелік може бути доповнено.

3. Організаційний етап проведення практичних занять (тренінгів)

Організаційний етап проведення практичних занять (тренінгів) за сценарієм «Катівня» починається в учбовій аудиторії, де ЗВО підтверджують наявність достатнього рівня теоретичних знань для проведення даної слідчої (розшукової) дії, ознайомлюються із порядком проходження практичного заняття (тренінгу), а також критеріями оцінювання їх дій, після чого відбуваються на полігон «Документування та розслідування воєнних злочинів» де проводиться інструктаж ЗВО з питань охорони праці та дотримання правил особистої безпеки.

Загальна характеристика катівень, які облаштовувались російськими окупантами на тимчасово окупованій території України:

За місцем

розташуванням:

Відділи (відділення поліції), СІЗО, а також кримінально-виконавчі установи;

- Підвали промислових будівель, шкіл, закладів культури тощо;

Загальною

характеристикою катівень є відсутність належних умов для утримання людей: скупченість

людей в одному приміщенні, відсутність достатнього рівня вентиляції, санітарних умов, належного харчування, не надання медичної допомоги тощо.

Під час організаційного етапу огляду катівень необхідно враховувати вищевказані обставини з метою подальшого визначення необхідних сил та засобів, забезпечення безпеки особового складу (вибухотехнічної та біологічної).

Перед початком занять до відома ЗВО доводяться фабули, які містять індивідуальні особливості, що спонукає робити розподіл функціональних обов'язків серед учасників слідчої групи, визначати необхідні криміналістичні засоби для виконання поставлених перед ними завдань.

4. Робочий етап проведення практичних занять

Для організації та проведення практичних занять на локації «Катівня», окрім представників науково-педагогічного складу відповідної кафедри бажана присутність представників практичних підрозділів з метою нагляду за діями ЗВО.

Під час виконання завдань працівники кафедри та практичних підрозділів повинні спостерігати за станом виконання наданих завдань, правильною послідовністю дій ЗВО.

Після прибуття слідчого на місце події починається друга стадія підготовчого етапу огляду, під час якого він:

- перевіряє, як відбуваються охорона місця події та захист слідів злочину, а якщо виникає потреба, повторно вживає заходів до забезпечення цих дій;

- викликає вибухотехніків для забезпечення учасників СОГ та запрошених осіб;

- видаляє з місця події сторонніх осіб;

- через опитування працівників поліції та посадових осіб, що перебувають на місці події, а також очевидців отримує інформацію про подію, про те, які зміни внесені в обстановку від моменту перебігу події;

- опитує очевидців і потерпілих про обставини події;

- роз'яснює спеціалістам і понятим їхні права та обов'язки, у разі потреби попереджає понятих про нерозголошення ними відомостей,

отриманих під час огляду місця події, а спеціаліста - про відповідальність за відмову або ухиляння від виконання обов'язків спеціаліста;

- вживає заходів для покращення умов огляду (забезпечує освітлення, обладнує місце для складання протоколу огляду тощо);

- якщо треба оглянути велику за площею територію, декількох приміщень, тоді до огляду можна залучити ще одного слідчого чи групи їх;

- визначає функції кожного учасника огляду.

Після закінчення підготовчого етапу розпочинається власне огляд місця події - його **робочий (дослідницький) етап**, який складається з двох стадій:

- а) загальний огляд (статична стадія);
- б) детальний огляд (динамічна стадія).

Статична стадія має підстадії:

- ознайомчо-орієнтаційну;
- статично-оглядову (статичної стадії робочого етапу).

У ході ознайомчо-орієнтаційної підстадії статичного огляду слідчий:

- визначає межі огляду;
- визначає оптимальні методи огляду відповідно до ситуації;
- проводить орієнтовне та оглядове знімання.

На цій підстадії слідчий повинен насамперед зорієнтуватися на місце події. Орієнтування проводиться за компасом, окрім того, доцільно "прив'язати" місце події до декількох постійних орієнтирів, що є на місці (кут будинку, телеграфний стовп, окремо стояче дерево) - тут визначаються напрям і відстань від місця події до двох орієнтирів.

Межі території, що підлягає оглядові, слідчий визначає поки що тільки наближено, орієнтовно, оскільки в подальшому, за ходом огляду вони можуть бути розширені.

Після цього вибирається позиція для виконання орієнтовного та

оглядового знімання і виконується фотографування.

Важливо правильно визначити початковий пункт, і з якого починатиметься огляд, а також обрати потрібні метод і спосіб здійснення огляду.

Під час проведення огляду місця події необхідно звернути увагу на ідентифікацію об'єктів, які могли бути використані окупантами для незаконного утримання людей, піддання їх жорстокому поводженню та тортурам: зокрема, наручники, мотузки, ремені, гумові булави, ножі, а також різноманітні предмети домашнього використання. Всі знайдені предмети повинні бути описані у протоколі огляду місця події та вилучені з

дотриманням встановлених правил упаковки речових доказів.

Слідчий, спеціаліст-криміналіст повинні вжити необхідні заходи з метою виявлення слідів крові, волосся, мікрочастин, виділення людського організму тощо, оглянути їх, з подальшою їх фіксацією в протоколі огляду місця події, вилученням з дотриманням правил їх упакування.

Під час виконання завдання ЗВО повинні вміти обґрунтувати необхідність дій та їх послідовність, які вони виконують. Особливу увагу необхідно звертати на дотримання ЗВО вимог Кримінального процесуального кодексу України, зокрема ст.ст. 237, 238 КПК України.

5. Заключний етап проведення практичних занять

Завершальний (підсумковий) етап огляду місця події охоплює подальші дії, пов'язані з фіксацією перебігу і результатів проведеної слідчої (розшукової) дії, а саме:

- складання протоколу огляду та необхідних планів, схем, креслень;
 - У протоколі огляду місця події, крім іншого, фіксують:
 - дату, час, GPS-координати, найменування населеного пункту, адресу, іншу прив'язаність до місцевості;
 - ознаки місця ув'язнення (написи, малюнки на стінах тощо);
 - виявлені сліди боротьби (опору, насильницьких дій) на місці події, наприклад, поламані меблі, розбиті посуд, дзеркала, віконне скло, інші предмети, а також пов'язки на очі, клейку стрічку "Скотч" або інші предмети для зв'язування;

- виявлені сліди біологічного походження із урахуванням специфічних властивостей (наприклад, волосся, зуби, нігті, епітелій, кров, слина тощо);

- виявлені сліди папілярних візерунків рук, сліди взуття, знарядь вчинення злочину, недопалків тощо;

- виявлені загублені речі та документи злочинця;

- у разі потреби, проводять

дактилоскопіювання трупа, направлення його до моргу;

упаковують об'єкти, вилучені з місця події;

- вживають заходи до збереження тих об'єктів, що мають доказове значення, і яких неможливо або недоцільно вилучати з місця події;

- розгляд слідчим і вирішення ним питань, пов'язаних із заявами та

клопотаннями, які надійшли від учасників огляду чи інших осіб щодо порядку проведення огляду та повноти фіксації його перебігу у протоколі огляду місця події тощо.

Проведення огляду місць катувань та інших видів порушень прав людини під час збройної агресії військ російської федерації є важливою складовою процесу відновлення правопорядку та миру на території України. Огляд місць катувань повинен бути ретельним та професійним, щоб забезпечити дотримання прав людини та міжнародних гуманітарних законів під час збройного конфлікту.

6. Методичні настанови для проведення практичних занять на локації «Катівня»

Під час підготовки до заняття на локації «Катівня» слід усвідомити, що інститут огляду місць катувань, учинених російськими військовими - це один з найбільш важливих етапів у забезпеченні дотримання прав людини під час збройного конфлікту. Як відомо, катування полягає в заподіянні дією чи бездіяльністю сильного фізичного або морального болю чи страждань. Тому розшук злочинців, інших осіб і предметів, які мають відношення до

катування, починається відразу, як тільки правоохоронним органам стає відомо про вчинений злочин. Інформація, необхідна для розшуку, може бути отримана з різних джерел - від потерпілих, свідків-очевидців, особи, яка спостерігала втечу злочинця і т.д. Однак, найчастіше першим і найважливішим джерелом інформації, яка використовується при розшуку, є місце події. Значення цієї слідчої (розшукової) дії для розшуку нерідко недооцінюється, оскільки вона не завжди дозволяє встановити особу підозрюваного. Не дивлячись на це, огляд місця події може бути джерелом важливих для розшуку відомостей, дає можливість виявити сліди рук, ніг, знарядь і інструментів, транспортних засобів, предмети й документи, сліди крові, інші біологічні об'єкти. За слідами, виявленими на місці події, можна судити про психологічні риси, статуру особи, її фізичну силу, професійні навички, вікові особливості, фізичні недоліки тощо. Сліди, залишені тут злочинцем, не тільки допомагають відтворити картину злочину й згодом викрити злочинця, вони дозволяють уже в перші години розслідування одержати важливу інформацію для його розшуку і затримання. Тож курсантам при підготовці до заняття на зазначеній локації потрібно засвоїти загальні правила розшуку злочинців під час досудового розслідування за допомогою криміналістичних засобів і методів. Досить змістовно ці питання розкриває відповідний розділ у підручнику з Криміналістики, підготовлений колективом вчених-криміналістів ДДУВС.¹³

Під час огляду місця події на локації «Катівня» рекомендується застосовувати відео- та фотофіксацію проведення слідчої (розшукової) дії.

Доцільно (за можливості) залучати до огляду місця події потерпілого.

Також рекомендується проводити огляд після допиту потерпілого/свідка, який є безпосереднім очевидцем кримінального правопорушення, щоб бути більше підготовленим до відшукування доказів, які мають значення у кримінальному провадженні. Крім зазначеного, слід відмітити, що огляд місця події необхідно/рекомендується проводити у денний час доби за

якісного природного чи штучного освітлення. Перед початком огляду слідчому необхідно з'ясувати обстановку, яка була на момент вчинення кримінального правопорушення (наприклад: погодні умови, освітлення, розташування певних речей і предметів на місці події тощо), та оцінити, чи збігається обстановка на місці події із попередньо отриманими показаннями потерпілого/свідка. Якщо в умовах збройного конфлікту місце вчинення катування було знищене або пошкоджене, то слідчому необхідно вжити

¹³Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський та ін. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

заходів щодо отримання фото/відео/схем цього місця для подальшого огляду таких файлів за участю потерпілого.

З метою ефективності процесу проведення огляду місць катувань важливо використовувати сучасні технології та методи, які допоможуть зібрати та аналізувати інформацію, необхідну для прийняття подальшого процесуального рішення. В нагоді може стати відповідна криміналістична література.¹⁴

Необхідно також пам'ятати, що огляд місць незаконного утримання осіб та їх катування проводиться на підставах і у відповідності до вимог, визначених чинним Кримінальним процесуальним кодексом України.¹⁵

Отже, огляд місця події - це невідкладна слідча (розшукова) дія, що полягає в установленні, фіксації та дослідженні обставинки місця події, слідів злочину та злочинця, інших (фактичних) даних, на підставі яких у сукупності зрештою доказів можна робити висновок про механізм події та інші обставини розслідуваної події.

7. Список рекомендованих джерел

1. Найбільше російських катівень виявили на деокупованій Харківщині. URL : <https://gwaramedia.com/najbilshe-rosijskih-kativen-viyavilina-deokupovaniy-harkivshhini/>

2. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський та ін. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с

3. Криміналістика : підручник : у 2 т. / Волобуєв А.Ф. та ін. ; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Малярової. Харків : МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. Т. 1. 312 с.;

4. Криміналістика : підручник : у 2 т. / Волобуєв А.Ф. та ін. ; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Малярової. Харків : МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. Т. 2. 384 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10. 07.2023).

¹⁴Криміналістика : підручник : у 2 т. / Волобуєв А.Ф. та ін. ; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Малярової. Харків : МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. Т. 1. 312 с.; Криміналістика : підручник : у 2 т. / Волобуєв А.Ф. та ін. ; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Малярової. Харків : МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. Т. 2. 384 с.

¹⁵Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10. 07.2023).

РОЗДІЛ 3

«Документування та розслідування наслідків авіаційних ударів, ракетних і артилерійських обстрілів»

ВСТУП

30 травня 2023 року, під час виступу в Європарламенті президент Володимир Зеленський назвав страшну цифру – майже 1600 ракетних ударів зазнала Україна з часу повномасштабної війни з рф.

10 жовтня 2022 року росія випустила по Україні 84 ракети та 24 безпілотники, чим фактично розпочала кампанію масованих ракетних ударів.

Хаотичні ракетні обстріли українських областей стали характерною рисою російської армії. Тероризуючи та вбиваючи мирне населення, окупанти з перших днів вторгнення вдалися до руйнування не лише воєнної, а й цивільної інфраструктури.

За останніми даними українського Генштабу, рашисти запускають в Україну в середньому 10-14 ракет щодоби. Кожна з ракет несе від 400 до 600 кг небезпечного тротилу.

Більшу частину ефективно долає ППО, однак через неспроможність міжнародних партнерів закрити небо над Україною ракетні удари перетворилися на реальну щоденну загрозу для українців.

За офіційною інформацією ООН, станом на кінець травня війна в Україні забрала життя щонайменше 4074 цивільних, ще 4826 було поранено.

Експертам організації відомо, що серед загиблих українців:

1540 дорослих чоловіків;

1014 дорослих жінок;

1258 дорослих (стать не вдалося встановити);

100 хлопчиків;

93 дівчинки;

69 дітей (стать не вдалося встановити).

Йдеться лише про підтверджені факти: у місцях проведення активних бойових дій та тимчасово окупованих територіях України підрахувати кількість жертв не є можливим.

Як заявив 30 травня прем'єр-міністр Денис Шмигаль, за час повномасштабної війни кількість загиблих мирних громадян України вдсятеро перевищує жертви серед наших військових. Це доводить те, що російська армія та росія воюють із громадянським населенням України, а не з Збройними Силами України¹⁶.

¹⁶1600 ракетних ударів, тисячі жертв і мільйони біженців: що пережила Україна за 100 днів війни. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220603-1600-raketnyh-udariv-tysyachi-zhertv-i-miljony-bizhencziv-shho-perezhyly-ukrayina-za-100-dniv-vijny/>

1. Матеріально-технічне забезпечення проведення практичних занять

Засоби, які використовуються під час проведення практичних занять на локації «Документування та розслідування наслідків авіаційних ударів, ракетних і артилерійських обстрілів»:

Перелік екіпірування ЗВО на локації «Наслідки ракетного обстрілу»:

- криміналістичні чемодани;
- дві рулетки на 20 метрів (для вимірів розмірів і глибини воронок);
- компас (для визначення напрямку удару або обстрілу і фіксації його на місцевості);
- масштаб на 20-30 см (для фіксації розмірів залишків боєприпасів);
- імітаційні засоби для проведення процесуальних дій;
- пакувальні матеріали, гумові рукавички, бахіли, маски;
- біологічні костюми;
- спеціальні пакувальні пакети для людських решток та тіл;
- бланки процесуальних документів;
- Кримінальний процесуальний кодекс України
- чисті аркуші паперу;
- фотоапарат;
- відеокамера.

Кожен здобувач вищої освіти повинен мати папку-планшет, чисті аркуші паперу, ручки, набір кольорових олівців, фігурну лінійку.

В залежності від фабули завдання, яка буде основоположною у структурі заняття та завдань, які ставляться перед ЗВО, зазначений перелік може бути доповнений (наприклад, бронежилети, каски тощо).

Перелік екіпірування слідчих, щодо розслідування ракетних і авіаційних ударів та артилерійських пострілів:

1. Номерні показники для фіксації доказів (від 0 до 9 – два комплекти);
2. Дві рулетки на 20 метрів (для вимірів розмірів і глибини воронок);
3. Компас (для визначення напрямку удару або обстрілу і фіксації його на місцевості);
4. Масштаб на 20-30 см (для фіксації розмірів залишків боєприпасів);
5. Фотоапарат та відеокамера;
6. Металодетектор;
7. Планшет з програмним забезпеченням «Мапа», навігатор або мобільний телефон (для фіксації координат воронок і елементів залишків боєприпасів);

Засоби захисту:

- бронежилет і шолом (у випадку можливості повторного обстрілу);

- органів дихання, очей і шкіри (протигаз, рукавички – під час роботи на місцях ракетних ударів).

По можливості для фіксації залучати БПАК (безпілотний авіаційний комплекс)!2. Організаційний етап проведення практичних занять.

Здійснюється за місцем проведення – на полігоні «Документування та розслідування воєнних злочинів»

та передбачає наступні заходи:

1) ознайомлення ЗВО із порядком проходження практичного заняття та критеріями оцінювання;

2) інструктаж ЗВО з питань охорони праці та дотримання правил безпеки під час демонстрації вмінь та навичок на навчальному полігоні;

3) ознайомлення ЗВО з критеріями оцінки їхніх вмінь та навичок на навчальному полігоні під час проходження практичного заняття.

Основні завдання роботи ЗВО на локації «Наслідки ракетного обстрілу»

Фіксація воєнного злочину:

- місце здійснення злочину (населений пункт або координати);
- орієнтовна дата скоєння злочину і точний час;
- орієнтовний засіб ураження противника.

Визначення типу засобу вогневого ураження:

- по вирві, згідно методики визначається орієнтовний калібр засобу вогневого ураження;

- по залишкам від боєприпасів визначається калібр і орієнтовний тип засобу вогневого ураження.

Визначення напрямку стрільби:

- по конфігурації вирви визначається напрямок стрільби;
- по розльоту залишків від боєприпасів створюється схема відтворення, на основі схеми уточняється напрямок стрільби.

Визначення можливого району знаходження засобу ураження:

- по напрямку стрільби і типу засобу ураження визначається можливий район знаходження засобу вогневого ураження (2/3 максимальної дальності стрільби);

- вивчаються космічні знімки, визначеного району, за один день до визначеної дати, в день злочину і за один день після злочину, і робляться висновки про можливе знаходження засобу вогневого ураження.

У залежності від фабули, яка розглядається під час практичного заняття, з урахуванням наведених факторів ЗВО повинні правильно сформулювати слідчі групи, визначити необхідні сили та засоби, обрати із запропонованої криміналістичної техніки необхідне для виконання поставлених завдань.

3. Робочий етап проведення практичних занять.

При організації та проведенні практичних занять на локації «Наслідки ракетного обстрілу» присутні представники науково-педагогічного складу відповідної кафедри (бажано також – працівники практичних підрозділів) з метою нагляду за діями ЗВО, надання їм методичних рекомендацій, порад, допомоги у координації дій тощо. З метою оцінювання виконання завдань, спостерігають за діями ЗВО, роблять відповідні нотатки щодо правильності, повноти та послідовності їх дій, оформлення процесуальних документів. Зокрема, оцінюється:

- дотримання правил безпеки;
- організація слідчих (розшукових) дій;
- правильність обрання методу огляду та інших тактик слідчих (розшукових) дій;
- правильність обраних засобів для проведення процесуальної дії (криміналістична техніка тощо);
- алгоритм проведення процесуальної дії (роз'яснення прав учасникам процесуальної дії; законність, обґрунтованість та вмотивованість рішень, які приймаються у ході виконання завдання; вміння взаємодіяти з іншими учасниками процесуальної дії, орієнтуватися у слідчій ситуації та оперативне прийняття законних та ефективних рішень в умовах зміни слідчої ситуації; правильність оформлення процесуальних документів та їх відповідність ходу та результатам процесуальної дії).

Заходи захисту можуть включати: огороження для забезпечення зовнішнього периметру; горизонтальне накриття для захисту останків, що лежать на поверхні, а також здійснення моніторингу на об'єкті.

Робота слідчих, криміналістів та інших осіб, залучених до проведення слідчих (розшукових) дій координується старшими групи (груп). В залежності від обстановки, умов вони обирають найбільш доцільний спосіб проведення огляду місця події (наприклад, розбивають місце на відповідні сектори).

4. Заключний етап

Результатом проведення будь-якої процесуальної дії є складання відповідних процесуальних документів, додатків до них, правильність та якість роботи із речовими доказами (їх вилучення, упакування, опис тощо).

Процесуальні документи можуть складатися на бланках, а також на чистих аркушах. При оцінці якості складання документів перевіряється відповідність внесених даних частині документа, у якій вони повинні міститися, фабулі завдання, повноті та дотриманні вимог кримінального процесуального законодавства до процесуальних документів. При оцінці протоколів процесуальних дій крім того звертається увага на алгоритмічне викладення ходу та результатів процесуальної дії у документі, їх відповідність фактичним обставинам та доказам, отриманим під час виконання практичного завдання.

Під час демонстрації результатів проведених процесуальних дій викладачі обговорюють із ЗВО їх якість та правильність, послідовність, можуть ставити запитання щодо процесуальних особливостей проведених процесуальних дій, аргументів щодо прийняття конкретних організаційно-тактичних, процесуальних рішень під час їх проведення.

5. Методичні настанови для проведення практичних занять на локації «Наслідки ракетного обстрілу»

Ракетне озброєння зс рф

Морського базування	Наземного базування			Повітряного базування			
«Калібр»	«Іскандер»			«Кінжал»			
	«Точка»	«С-400»	«Онікс»	С-300»	Х-101	Х-55	Х-22
							
							

1. Етап «Особливості організації роботи на місці події»:

- 1.1. Суворе дотримання заходів безпеки (наявність засобів індивідуального захисту, особливо захисту шкіри та органів дихання).
- 1.2. Вжиття всіх необхідних заходів для запобігання проникнення сторонніх осіб до місця події та зникнення речових доказів (уламків тощо).
- 1.3. Організація роботи у світлу пору доби.
- 1.4. Залучення до роботи інженерної техніки (екскаватор, кран).
- 1.5. Якісна фотофіксація місця ураження та прилеглої до неї території та об'єктів, всіх знайдених уламків з використанням масштабів.
- 1.6. Робота зі свідками (встановлення точного часу, напрямку прильоту, та що спостерігалось (було чути) перед нанесенням удару).
- 1.7. Пошук та вилучення відео з камер спостереження.

2. Етап «Безпосередня робота на вирві»

- 2.1. Визначення довжини, ширини, глибини вирви.
- 2.2. Фофіксація з різних сторін з відповідною прив'язкою до оточуючих споруд та місцевості.
- 2.3. Встановлення форми вирви (кругла, овальна, подвійна тощо).

- 2.4. Визначення координат (використання координат що використовуються в Google Maps).
- 2.5. Визначення місця розташування уламків приладів ракети у вирві.
- 2.6. Взяття проб ґрунту/рідини (у разі необхідності). Визначення напрямку прильоту (з використання компасу, а не телефону!).
- 2.7. Встановлення часу прильоту.
- 2.8. Фіксація (забір) наявності незгорівшого палива (ґрунту).

3. Етап «Робота поблизу вирви»

- 3.1. Фото та відео фіксація прилеглої до вирви території , об'єктів та масштабів руйнувань.
- 3.2. Визначення напрямку розльоту уламків приладів ракет.
- 3.3. Пошук та фотофіксація отворів що утворилися в результаті попадання вражаючих елементів ракети (мають майже однакову геометричну форму та розміри).

4. Етап «Робота з уламками»

4.1. Збір, фотофіксація всіх уламків приладів ракет (з використанням масштабу).

4.2. Визначення координат падіння уламків приладів ракет (особливо важких).

4.3. Пошук та фотофіксація всіх надписів, маркувань, номерів на уламках приладів ракет.

4.4. Збір та фотофіксація вражаючих елементів.

5. Етап «Ідентифікація»

5.1. Ідентифікація ракети Х-101

Загальний вигляд

Номерні позначення

315	263	3	2	25	006
Номер заводу 315	Номер виробу характерний саме для Х101-263 (648-до Пк 21)	Квартал Випуску 3	Рік випуску 2022	Партія ракети 25	Номер ракети в партії 006

Обшивка корпусу (сіро-зелена)

Крила (ложементи крил)

Інші залишки

Залишки захисту паливного баку

Залишок руля управління

Залишки акумуляторної батареї

Інші характерні ознаки

*Двигун (завжди залишається)

5.2. Ідентифікація ракети X-55 (X-55CM)

Загальний вигляд

Характерні ознаки

511	012	3	0	14	
Номер заводу 511(Кіров) 802 (Україна)	Код виробу характерний саме для Х55- 012 (Х- 55СМ525)	Квартал Випуску 3	Рік випуску 2000	Партія ракети 14	

5.3. Ідентифікація ракети Х-22

Загальний вигляд

Характерні ознаки

Стальні уламки

Деформовані уламки складових ракети

5.4. Ідентифікація ракети «Кинжал»

Загальний вигляд

Номерні позначення

Елементи ракети

Елементи приводу аеродинамічного руля та аеродинамічний руль

Акумуляторні батареї

5.5. Ідентифікація ракети «Калібр»

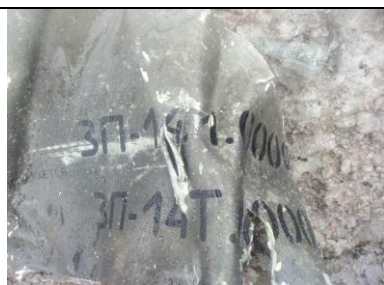
Загальний вигляд

Корпус ракети

Номерні позначення

Двигун

Крила (лажаменти крил)

Інші частини ракети та характерні ознаки ракетного ураження

5.6. Ідентифікація ракети «Онiкс»

Загальний вигляд

Елементи ракети

5.7. Ідентифікація ракет РК «Іскандер» («Іскандер К» 9М727, 9М728, 9М729, «Іскандер Е» 9М723)

Загальний вигляд

Элементы ракет «Искандер К» 9М727, 9М728, 9М729 «Искандер Е» 9М723

5.8. Ідентифікація ракет що застосовуються з ЗРК С-300 /С-400

Загальний вигляд

Елементи ракети ЗРК С-300П

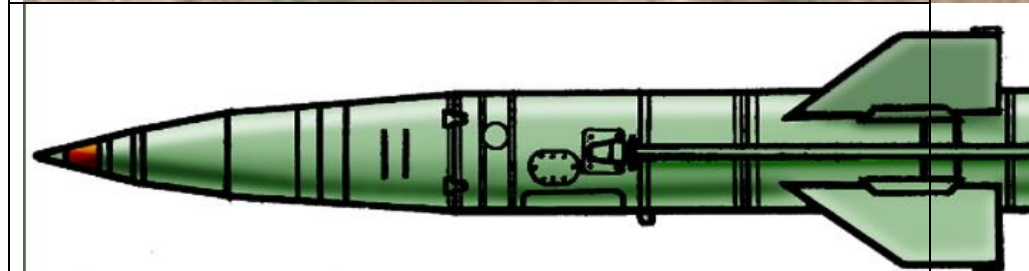

Елементи ракети ЗРК С-400

Ідентифікація ракет РК «Точка»

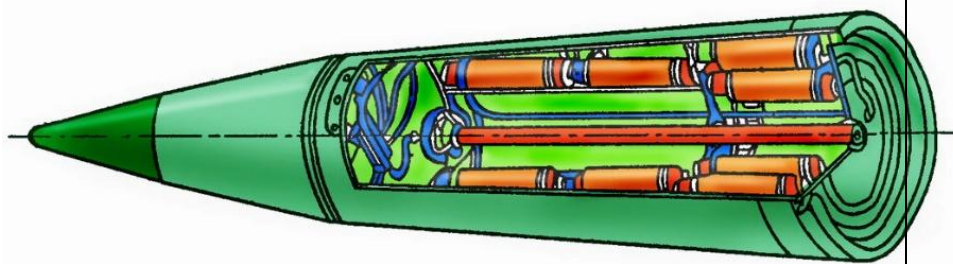
Загальний вигляд

Осколково-фугасна БЧ має вагу 482 кг (вага ВР ТГ-20 162,5 кг) підривається на висоті 20 м і забезпечує ураження цілей на площині 2-3 га. При цьому створюється до 600, 400 та 4500 осколків в 9N123K, 9N123F та 9N123K відповідно. Загальна кількість осколків 14500.

Бойові частини ракет: 9N123Ф та 9N123К

bastion-opk.ru/index

Касетна бойова чистина має вагу 482 кг і 50 бойових елементів. Кожен бойовий елемент має вагу 7,45 кг і 316 осколків в кожному. Голова частина підривається на висоті 2000-2250 м і забезпечує ураження цілей на площині 3,5-7 га.

Елементи ракети

Основні засоби вогневого ураження зс рф

Загальний устрій артилерійських снарядів

Основні види артилерійських снарядів

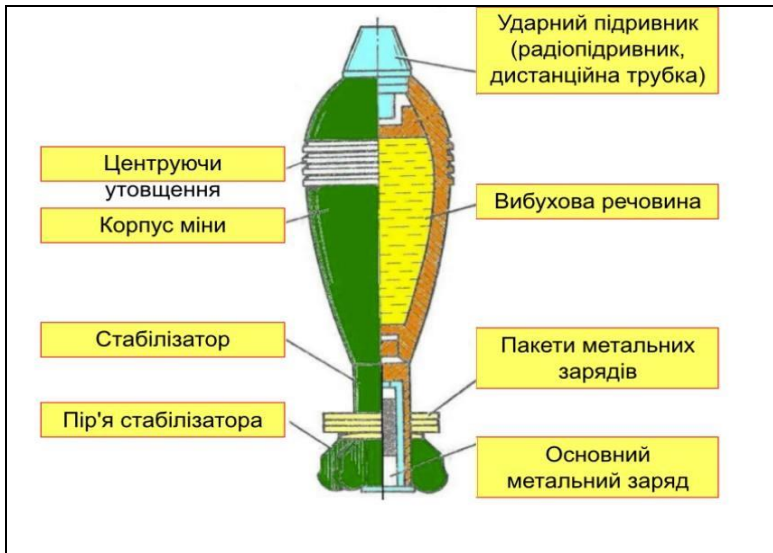

Основні види підричників і трубок для артилерійських снарядів

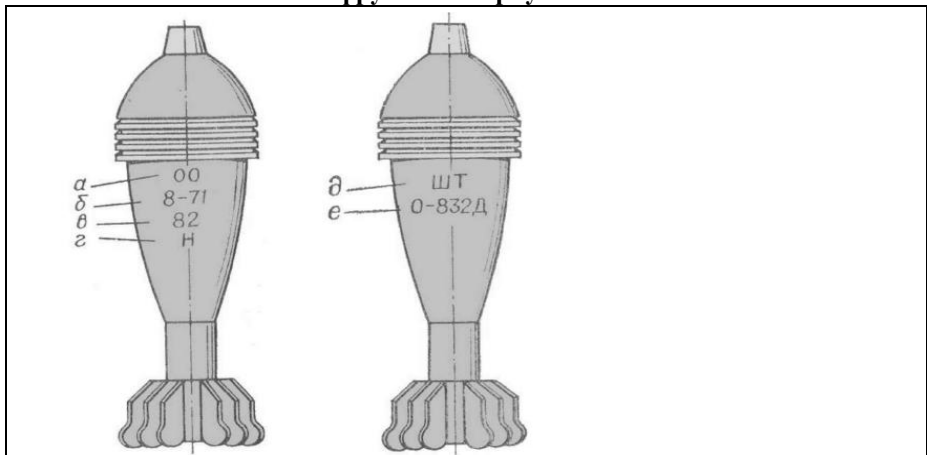
	Ударний підричник РГМ-2 (РГМ-2М, РГМ-6 та В-429) – призначений для ініціації вибухової речовини снаряда під час зустрічі з перешкодою. Має три установки: - осколкова дія – кран на «О» захисний ковпачок знятий (час затримки 0,001 с); - фугасна дія - кран на «О» захисний ковпачок одягнутий (час затримки 0,01 с); - сповільнена дія - кран на «3» захисний ковпачок одягнутий (час затримки 0,1 с). Визначення установки підричника дає можливість виявити пріоритетний характер цілі!
	Дистанційна трубка ДТМ-75 (Т-90) – призначена для передачі вогневого імпульсу до вишибного заряду снаряда. Має три установки: - П – похідне положення; - К – на картеч (після вильоту з каналу ствола гармати); - дистанційна установка – спрацювання трубки за часом після вильоту з каналу ствола.
	Дистанційний підричник В-90 – призначений для ініціації вибухової речовини. Має дві установки: - У – на удар; - дистанційна установка – спрацювання підричника за часом після вильоту з каналу ствола (від 2-х до 90 секунд). Визначення установки підричника або трубки дає можливість визначити приблизно дальність стрільби!

Основні види артилерійських снарядів

Міни

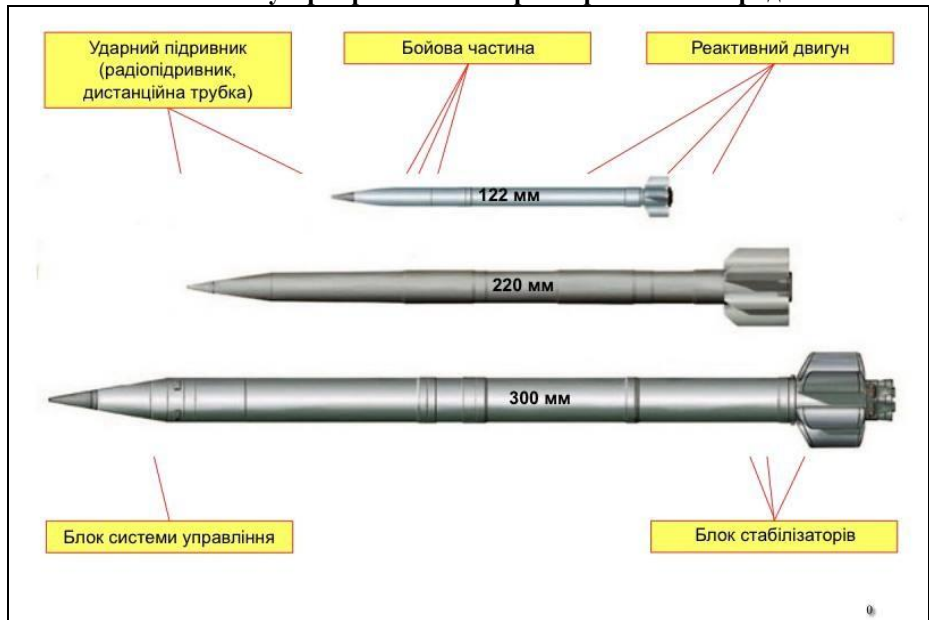

Розшифрування маркування міни

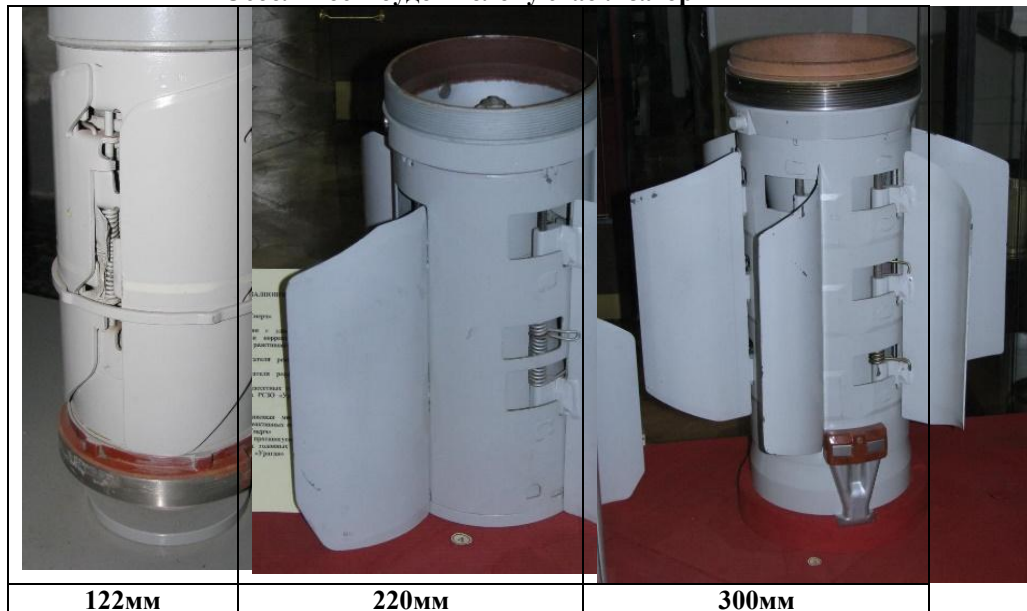

α – номер заводу якій знаряджав міну; δ – номер партії рік виготовлення; θ – калібр міни; z – ваговий знак міни; ∂ – шифр вибухової речовини осколкової міни; e – індекс міни (Д-832 осколкова міна, Д-832 ДУ димова міна, 832С освітлювальна міна).

Загальний устрій реактивних артилерійських снарядів

Особливості будови блоку стабізаторів

Основні види підричників і трубок для артилерійських снарядів

	Ударний підричник МРВ (МРВ-У) – призначений для ініціації вибухової речовини реактивного снаряда під час зустрічі з перешкодою. Має три установки: - осколкова – кран на «О» (час затримки 0,001 с); - мале сповільнення - кран на «М» (час затримки 0,01 с); - велике сповільнення - кран на «Б» (час затримки 0,1 с). Визначення установки підричника дає можливість виявити пріоритетний характер цілі!
	Дистанційна трубка Т-120 (ТМ-120) – призначена для передачі вогневого імпульсу до вищого заряду снаряда. Має дві установки: - П – похідне положення; - дистанційна установка – спрацювання трубки за часом після вильоту з каналу ствола. Визначення установки підричника або трубки дає можливість визначити приблизно дальність стрільби!
	Великі і малі гальмівні кільця призначені для стрільби на малі і проміжні дальності з метою зменшення розсіювання. Визначення типу гальмівного кільця дає можливість визначити приблизно дальність стрільби!

Порядок фіксації гальмівного кільця

Мале гальмівне кільце 220 мм
реактивного снаряду

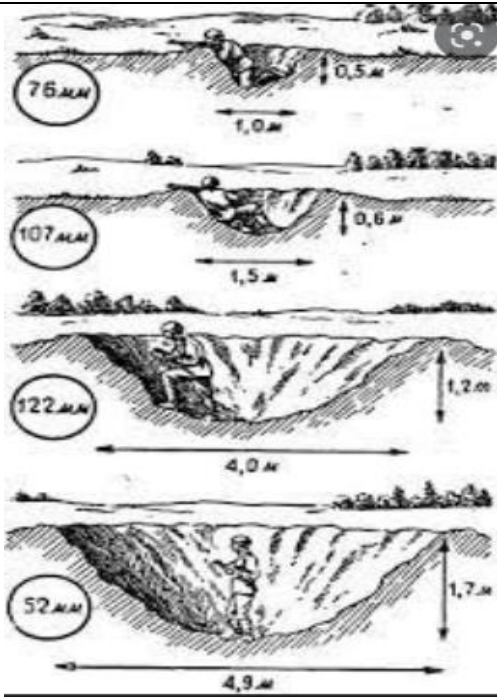

Велике гальмівне кільце 220
мм реактивного снаряду

Робота курсантів на локації полігону №1

Встановлення калібру по розміру вирви

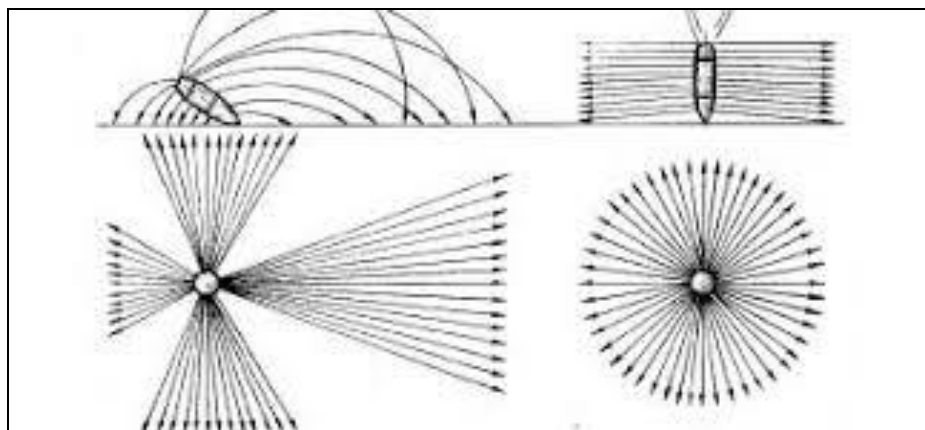
Розміри вирви від дії снарядів безпосередньо залежить від калібрів артилерійських систем, під час установки підривника на фугасну дію:

- 76-82мм – діаметр 0,75-1,0м., глибина 0,4-0,5м.;
- 100-107мм - діаметр 1,0-1,5м., глибина 0,4-0,6м.;
- 122мм - діаметр 2,5-4,0м., глибина 0,6-1,2м.;
- 152мм - діаметр 3-5м., глибина 1,5-1,8м.;
- 203мм - діаметр 5-7м., глибина 2-3,5м.

Локація полігону №1

Визначення напрямку прильоту снаряду по розльоту осколків

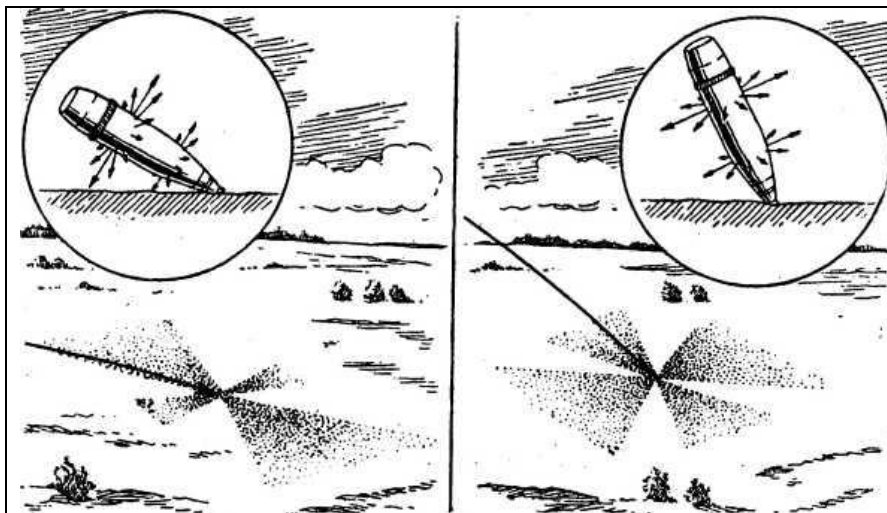

1. Розліт осколків при малих кутах падіння снарядів і мін;
2. Розліт осколків при кутах падіння близьких до 90° .

Робота курсантів на локації полігону №1

Визначення напрямку прильоту снаряду по розльоту осколків

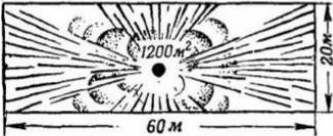
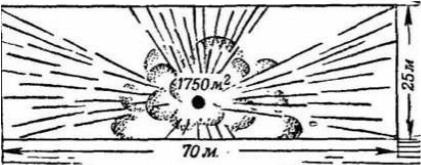
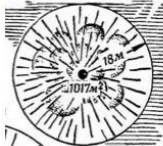
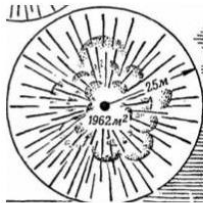

1. Розліт осколків при малих кутах падіння снарядів і мін;
2. Розліт осколків при великих кутах падіння.

Робота курсантів на локації полігону №1

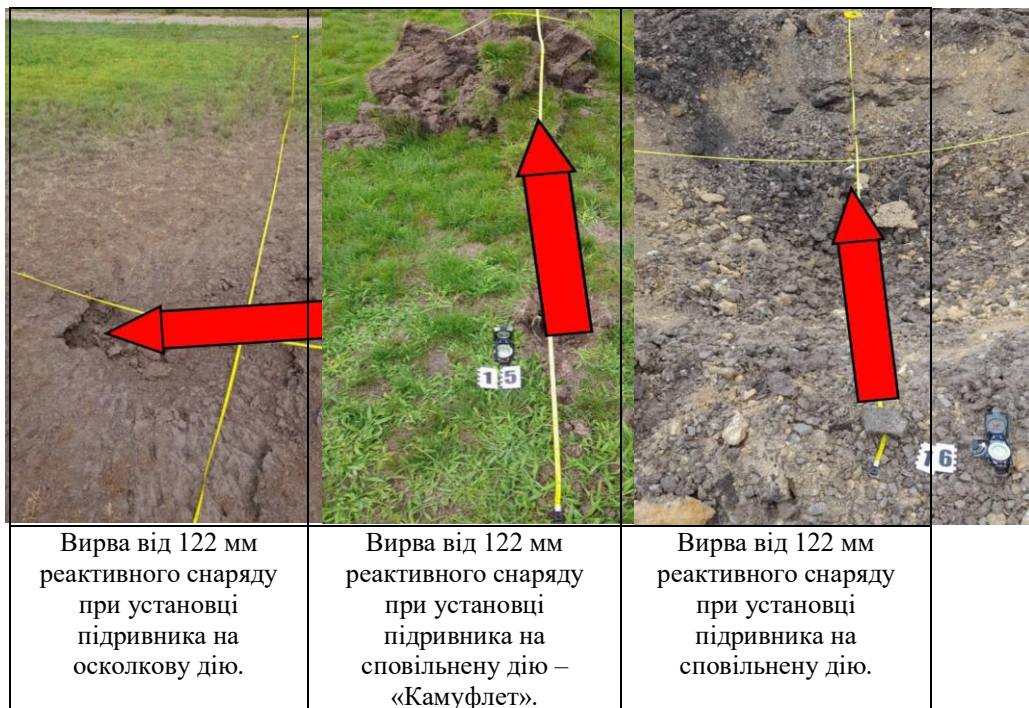
Визначення напрямку прильоту снаряду по розльоту осколків

    	1. Розліт осколків при малих кутах падіння 76 мм снарядів. 2. Розліт осколків при малих кутах падіння 122 мм снарядів. 3. Розліт осколків при малих кутах падіння 152 мм снарядів. 4. Розліт осколків при великих кутах падіння 82 мм мін. 5. Розліт осколків при великих кутах падіння 120 мм мін.
--	--

Порядок фіксації напрямку обстрілу

Робота курсантів на локації полігону №1

Локація полігону №1

Порядок фіксації координат і показників вивр

Артилерійський обстріл 24 грудня 2022 року о 1

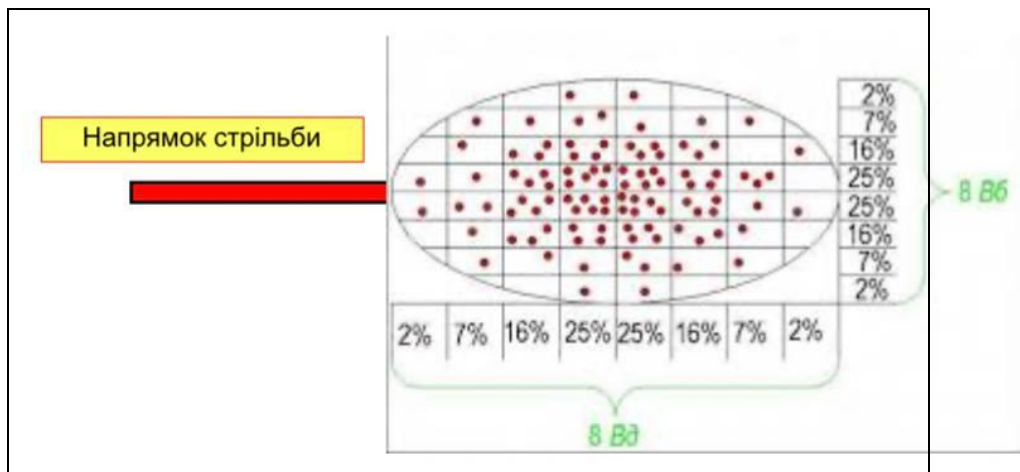
№ з/п	Адреса	Тип об'єкта	Опис об'єкта	Кут падіння, розміри виврв (д, ш, г) см	Напрямо прильо
1.	вул. Ярослава Мудрого, 20 (фото 1-4)	Влучання в дах будинку невідомого боеприпасу	Вибух на даху, пробиття даху та перекриття ймовірно залишками ракетної частини РС	Неможливо визначити	≈130°
2.	вул. Рішельєвська, 32 (фото 5-8)	Влучання в бордюру при дорозі 122 мм РС	Пошкодження осколками будинків та дерев навколо, установка підрильника на осколкову дію	Неможливо визначити 30х30х50	≈170°
3.	вул. Рішельєвська, 38 (фото 9-14)	Влучання в дорогу 122 мм РС	Пошкодження осколками будинків навколо, установка підрильника на осколкову дію	≈45° 30х30х50	≈115°
4.	Центральний Ринок (фото 15-18)	Влучання в дах павільйону 122 мм РС	Снаряд розірвався на даху, підрильник з установкою на осколкову дію	Неможливо визначити	≈150°

Суть розсіювання снарядів

Явище розкидання точок падіння снарядів під час стрільби із однієї і тієї ж гармати в можливо однакових умовах називається **розсіюванням снарядів.**

Розсіювання снарядів відбувається на деякій площині, яка називається **площиною розсіювання.**

Ця площа обмежена еліпсом.

Залишки від мінометних мін і артилерійських снарядів

Робота курсантів на локації полігону №1
Особливості устрою снаряду з готовими вражаючими елементами
«Флашетта» (ЗШ1 та ЗШ2)

ЗШ1 - 7тис. ГВЕ – 122 мм снаряд;
ЗШ2 - 9тис. ГВЕ – 152 мм снаряд;
Дистанційна трубка ДТМ-75.

Снаряд ЗШ1

Стакан від снаряду
ЗШ1

Робота курсантів на локації полігону №1

Особливості фіксації бойової роботи мінометів на вогневій позиції

Робота курсантів на локації полігону №1

122 мм реактивна система залпового вогню БМ-21 «Град»

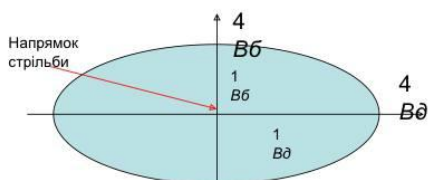

Характерні залишки від 122 мм РС БМ 21

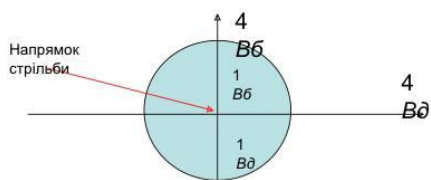

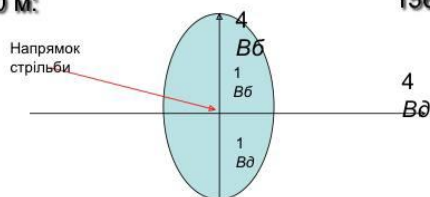
Локація полігону №1

Для реактивної артилерії під час стрільби на дальність до 15600 м:

Для реактивної артилерії під час стрільби на дальність 15600 м:

Для реактивної артилерії під час стрільби на дальність більше 15600 м:

Особливості фіксації напрямку прильоту реактивних снарядів БМ 21

Зерка на порогах
РСН-12М

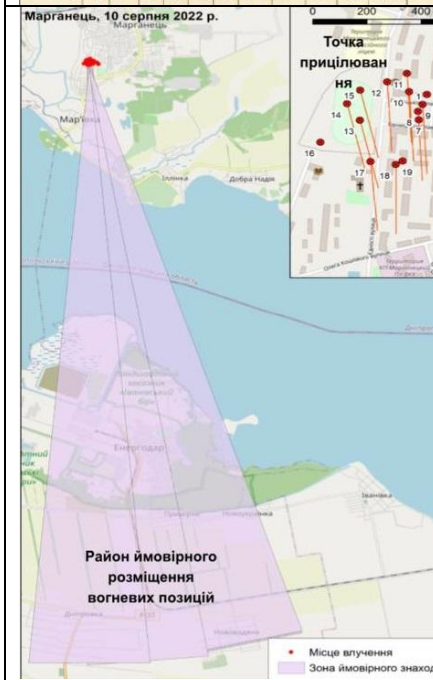
Дальность	Длина	Высота установки зеркала от порога в 10 м	Средняя величина										Статистика				Статистика
			В		Вд		Вд		Вд		Вд		Вд		Вд		
Д	И	ΔX _{max}	В	Вд	Вд	Вд	Вд	Вд	Вд	Вд	Вд	Вд	Вд	Вд	Вд	Вд	Вд
в м	в м	в м	в м	в м	в м	в м	в м	в м	в м	в м	в м	в м	в м	в м	в м	в м	в м
10000	445	19	24	114	120	202	26	26	26	26	26	26	26	26	26	26	26
2000	450	19	24	113	122	203	26	26	26	26	26	26	26	26	26	26	26
4000	455	18	25	112	124	205	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27
6000	470	18	25	112	124	205	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27
8000	487	17	25	110	126	200	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27	27
10000	499	17	26	100	130	207	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28
2000	519	16	26	108	132	204	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28
4000	533	15	27	107	134	212	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28
6000	554	15	26	105	136	220	29	29	29	29	29	29	29	29	29	29	29
8000	547	15	29	105	138	228	29	29	29	29	29	29	29	29	29	29	29

М-210-Ф

Без торсионного колеса

ТС-Н

Дальность		по ориентации										по углу наклона		по высоте корабля		по углу зрения		по высоте		по дальности	
		по азимуту		по высоте		по дальности		по высоте		по дальности											
№	м	$\Delta X_{\text{аз}}^{\text{ср}}$	$\Delta X_{\text{аз}}^{\text{г}}$	$\Delta X_{\text{выс}}^{\text{ср}}$	$\Delta X_{\text{выс}}^{\text{г}}$	$\Delta X_{\text{даль}}^{\text{ср}}$	$\Delta X_{\text{даль}}^{\text{г}}$	$\Delta X_{\text{выс}}^{\text{ср}}$	$\Delta X_{\text{выс}}^{\text{г}}$	$\Delta X_{\text{даль}}^{\text{ср}}$	$\Delta X_{\text{даль}}^{\text{г}}$	$\theta_{\text{аз}}$	$\theta_{\text{выс}}$	$\theta_{\text{даль}}$	$\theta_{\text{выс}}$	$\theta_{\text{даль}}$	$\theta_{\text{выс}}$	$\theta_{\text{даль}}$	$\theta_{\text{выс}}$	$\theta_{\text{даль}}$	$\theta_{\text{выс}}$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
2000	215	115	156	37	37	20	44	38	300	44	3300	240	44	3300	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					
2000	215	116	157	37	37	20	44	38	301	44	3301	240	44	3301	240	16000					

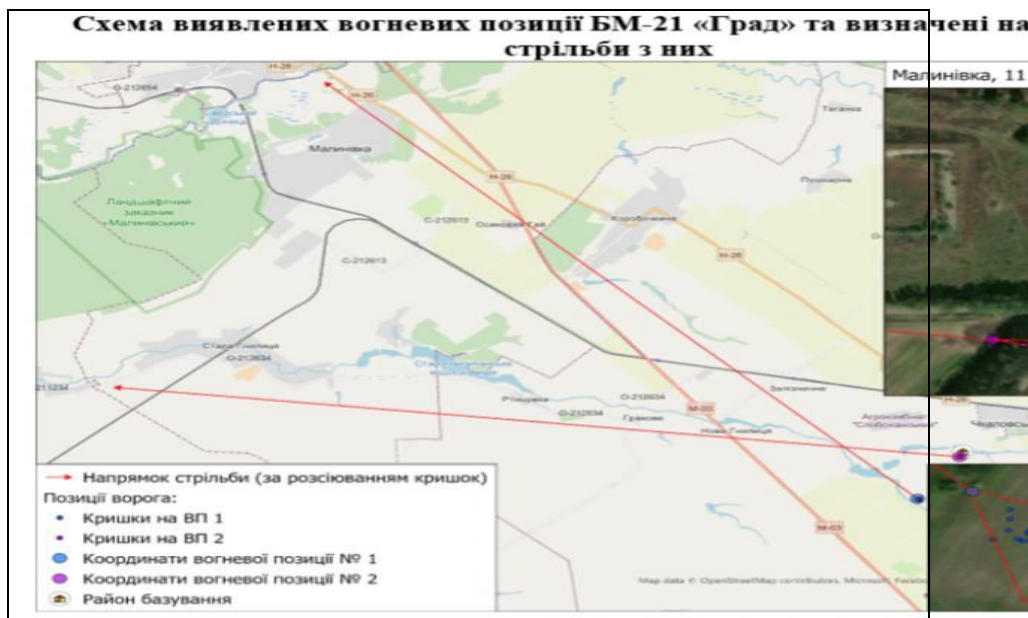
Із врахуванням розміру еліпсу розсіювання (≈ 950 м по фронту та ≈ 400 м по дальності) визначено, що $Bd \approx 120$ м (серединні помилки по напрямку) та $Bd \approx 60$ м (серединні помилки по дальності). Це свідчить про те, що мінімальна дальність стрільби буде більше 15600 м, максимальна дальність стрільби буде дорівнювати (з тактико-технічних характеристик) 20400 м, тому ймовірним районом розташування вогневих позицій РСЗВ є район: ІВАНОВКА, БЛАГОВІЩЕНКА, НОВОВОДЯНЕ, ДНІПРОВКА, ВОДЯНЕ.

Визначення місця вогневої позиції

Робота курсантів на локації полігону №1

Особливості фіксації бойової роботи РСЗВ на вогневій позиції БМ 21

220 мм реактивна система залпового вогню БМ-27 «Ураган»

Залишки від 220 мм касетних РС

Особливості фіксації реактивних снарядів БМ 27

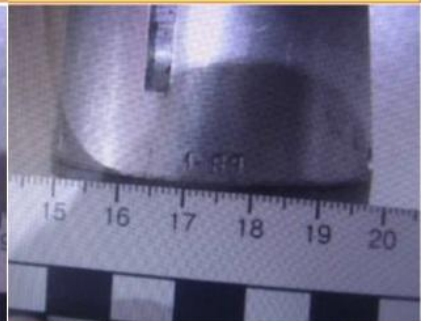
Марка дистанційної трубки
ТМ-120

Установка дистанційної трубки
≈ 95,5

Шифр заводу які виготовив
дистанційну трубку

Рік виготовлення дистанційної
трубки

Видатки на виробництво

Д	П	М	В	Δ _В	Δ _В	Δ _В	Δ _В	Δ _В	Δ _В
М	С	О	О	М	М	М	М	М	М
10000	422	73,6	73,55	25	35	43	55	110	
200	424	74,9	74,40	29	35	43	55	110	
400	434	75,4	75,20	29	35	43	55	110	
600	443	76,3	76,20	24	35	40	50	113	
800	451	77,2	77,10	24	34	40	57	114	
11000	440	78,1	78,12	24	36	40	57	113	
200	450	79,1	79,00	24	36	39	58	114	
400	470	80,0	80,00	24	36	39	58	115	
600	477	81,0	80,90	24	37	39	59	117	
800	486	81,0	81,02	25	37	39	59	118	
12000	498	82,9	82,91	25	37	38	60	120	
200	506	83,9	83,90	25	37	38	60	122	
400	515	84,9	84,90	25	37	38	61	124	
600	523	85,9	85,90	22	37	37	61	125	
800	531	87,0	87,00	22	36	37	60	125	
13000	539	88,1	88,00	22	36	37	62	131	
200	546	89,2	89,15	21	36	37	63	133	
400	557	90,3	90,20	21	36	36	63	135	
600	566	91,4	91,40	20	36	36	64	137	
800	576	92,5	92,50	20	36	36	65	140	
14000	585	93,7	93,70	19	36	36	65	145	
200	596	94,8	94,80	19	35	36	66	145	
400	606	95,2	95,19	18	35	35	67	150	
600	629	96,6	96,70	16	35	35	68	155	
15000	641	100,3	100,27	14	35	35	69	162	
200	654	102,0	102,00	15	35	35	70	169	
400	667	103,9	103,80	14	40	39	71	175	
600	680	107,9	107,90	4	40	39	72	180	
800	697	108,1	108,10	4	40	39	73	180	
15545	917	108,6	108,60	4	40	39	74	192	

Видатки на виробництво

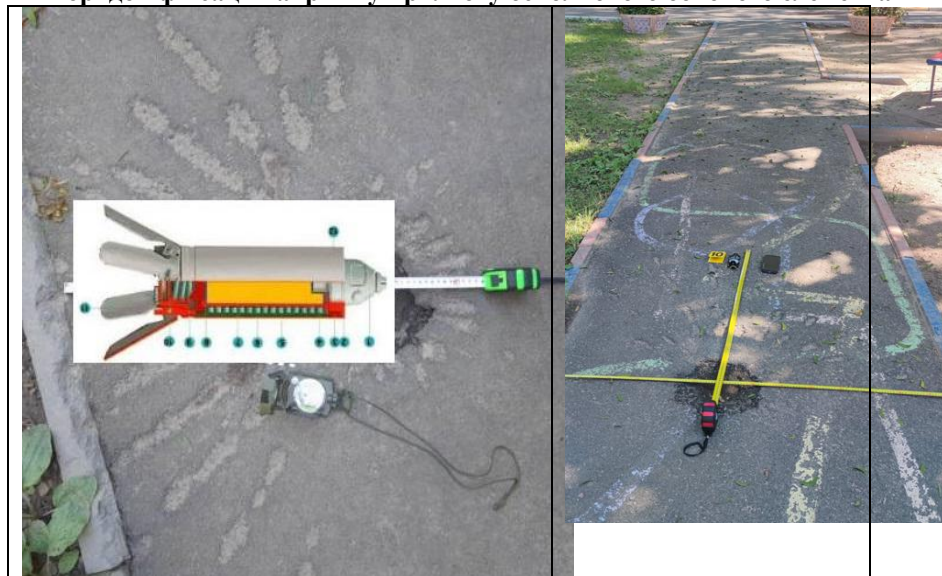
В	Δ _В	Δ _В	Δ _В	Δ _В	Δ _В	Δ _В	Δ _В	Δ _В	Δ _В
М	О	О	С	С	С	С	С	С	С
154	0,05	0,14	0,30	0,00007	0,001	970	1200	15	30000
156	0,05	0,14	0,32	0,00008	0,001	973	1192	15	200
158	0,05	0,14	0,33	0,00007	0,001	988	1199	15	400
160	0,05	0,14	0,33	0,00010	0,001	990	1197	15	400
162	0,04	0,14	0,30	0,00016	0,001	998	1194	15	800
164	0,04	0,14	0,31	0,00016	0,001	991	1192	15	31000
166	0,04	0,14	0,30	0,00016	0,001	995	1199	15	300
168	0,04	0,13	0,29	0,00019	0,001	990	1197	15	400
170	0,04	0,13	0,29	0,00016	0,001	995	1197	15	400
172	0,07	0,13	0,30	0,00019	0,001	996	1195	15	800
174	0,07	0,15	0,30	0,00016	0,001	994	1191	15	32000
176	0,07	0,15	0,30	0,00019	0,001	999	1190	15	200
178	0,08	0,15	0,31	0,00016	0,001	999	1190	15	400
180	0,08	0,15	0,31	0,00016	0,001	999	1190	15	400
183	0,08	0,15	0,31	0,00016	0,001	999	1190	15	400
185	0,08	0,15	0,32	0,00016	0,001	999	1197	15	31000
188	0,08	0,13	0,32	0,00016	0,001	999	1197	15	300
190	0,09	0,13	0,32	0,00016	0,001	999	1195	15	400
192	0,09	0,13	0,33	0,00016	0,001	998	1192	15	800
195	0,09	0,12	0,31	0,00016	0,001	998	1195	15	800
197	0,09	0,12	0,31	0,00016	0,001	997	1192	15	300
199	0,09	0,12	0,31	0,00016	0,001	998	1190	15	400
200	0,09	0,11	0,31	0,00016	0,001	998	1190	15	800
204	0,09	0,11	0,30	0,00016	0,001	998	1197	15	800
207	0,09	0,11	0,31	0,00016	0,001	999	1195	15	800
210	0,09	0,10	0,30	0,00016	0,001	999	1196	15	15000
212	0,09	0,09	0,30	0,00016	0,001	999	1196	15	200
216	0,09	0,08	0,29	0,00016	0,001	999	1194	15	400
222	0,10	0,08	0,30	0,00016	0,001	999	1195	15	800
227	0,10	0,07	0,31	0,00016	0,001	999	1195	15	800
228	0,10	0,07	0,31	0,00016	0,001	999	1190	15	15545

Залишки від осколкових бойових елементів 9Н210 220 мм касетних РС

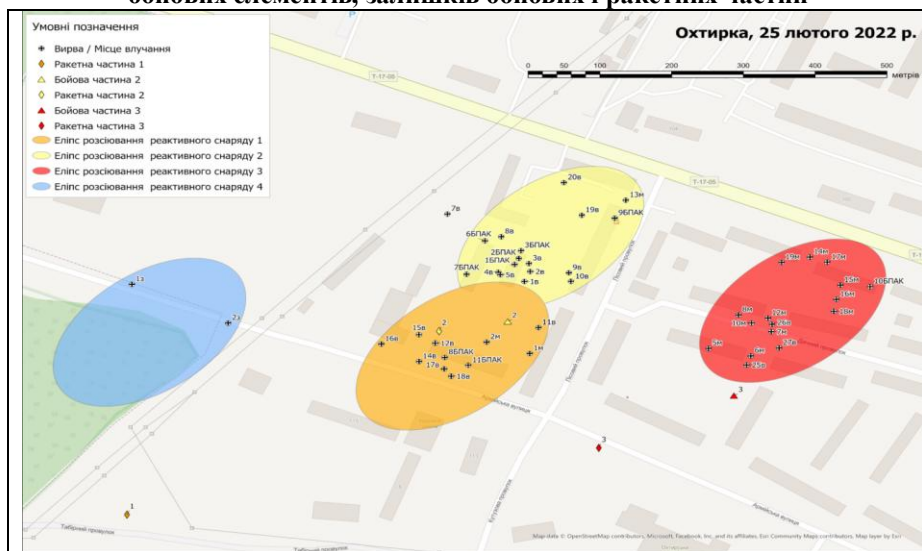

Локація полігону №1

Порядок фіксації напрямку прильоту осколкового бойового елемента

Порядок фіксації напрямку обстрілу по розсіюванню осколкових бойових елементів, залишків бойових і ракетних частин

Особливості фіксації бойової роботи РСЗВ на вогневій позиції БМ 27 «Ураган»

300 мм реактивна система залпового вогню 9А52 «Смерч» та «Торнадо-С»

Залишки від 300 мм РС 9А52 «Торнадо-С»

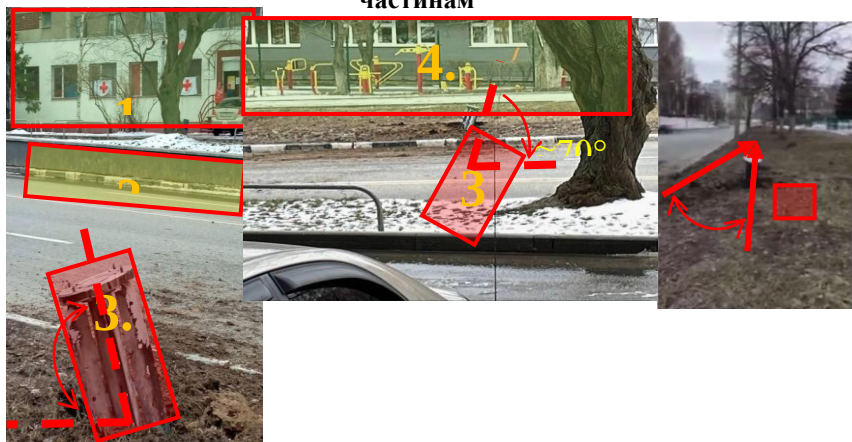

Залишки бойової частини

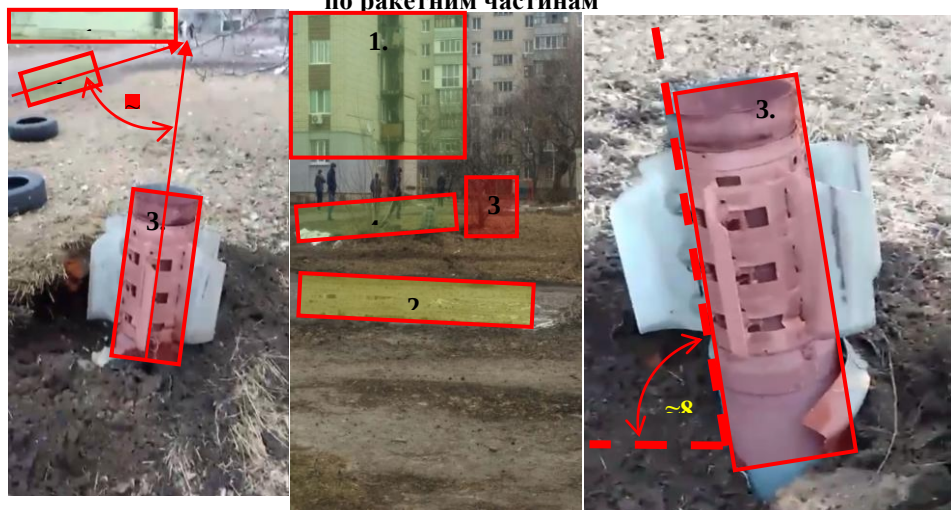
Залишки направляючої
ОБЕ

Визначення кута падіння і прильоту реактивних снарядів по бойовим частинам

Визначення кута падіння і прильоту реактивних снарядів

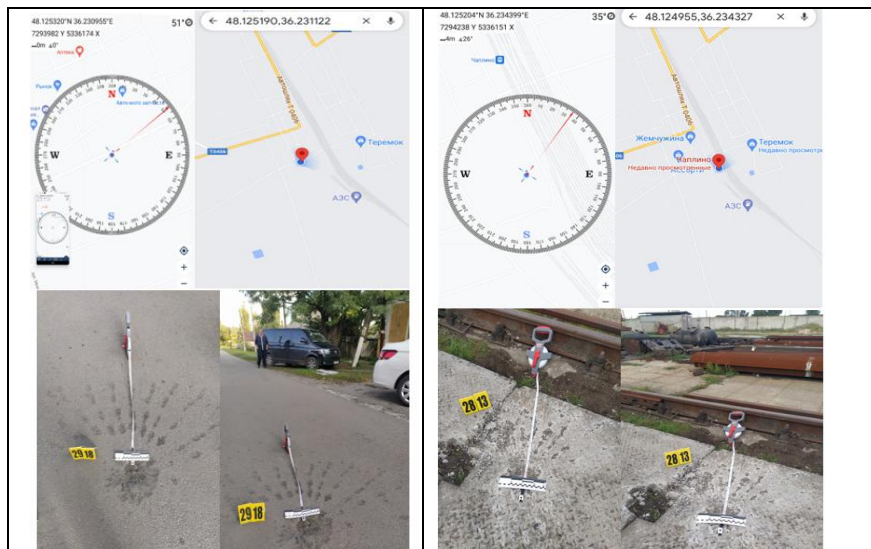
по ракетним частинам

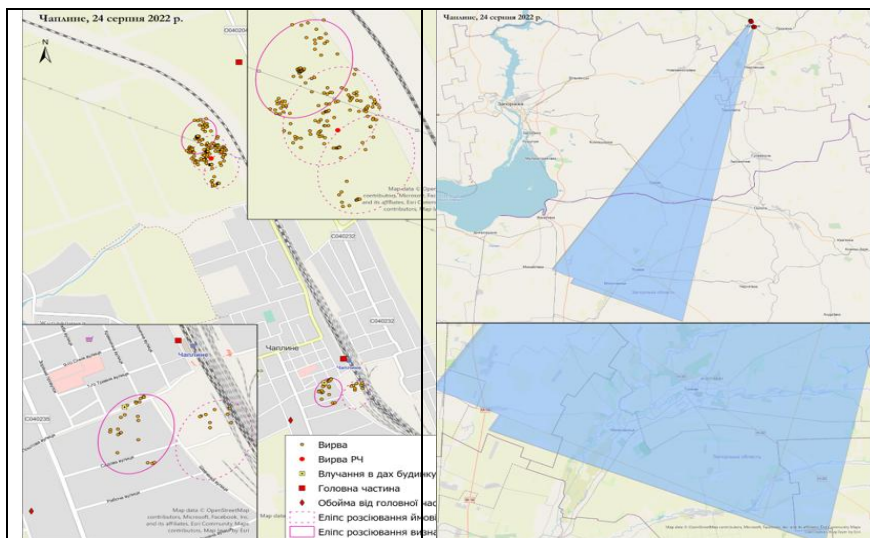

Визначення напрямку прильоту осколкових бойових елементів 9Н235

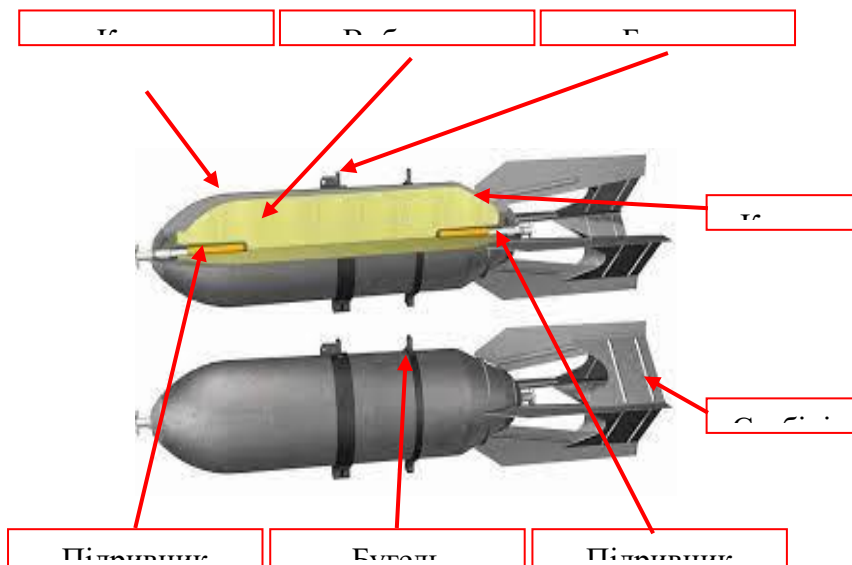

Особливості визначення напрямків стрільби і району вогневих позицій

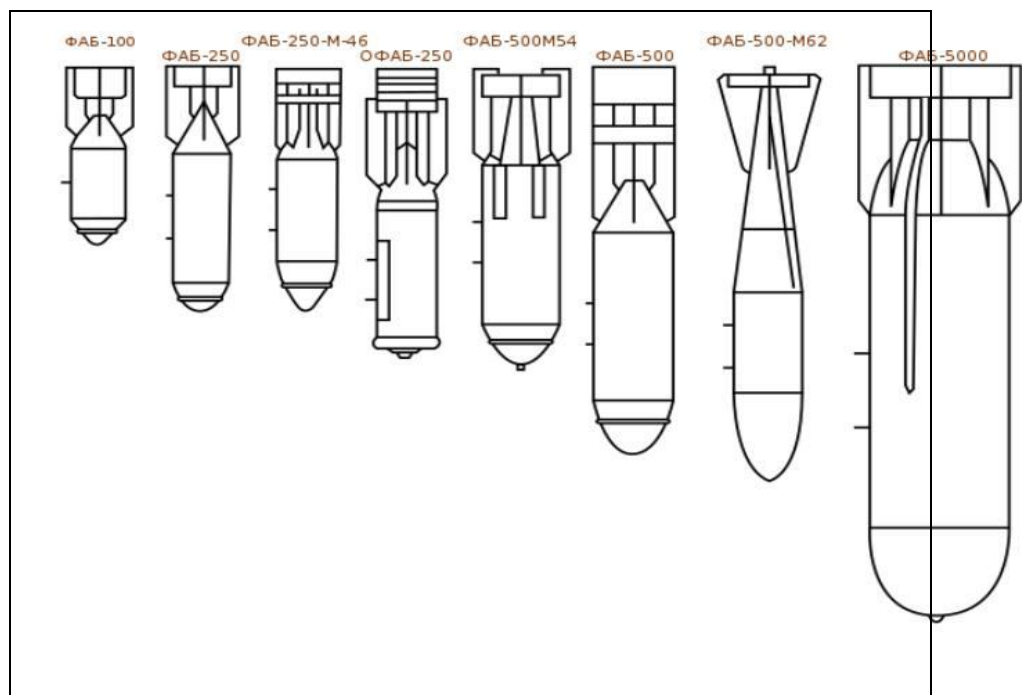

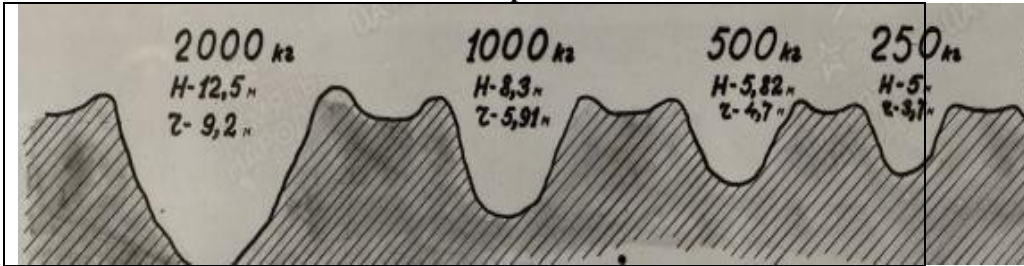
Порядок роботи на місці нанесення авіаційних ударів Устрій авіаційної бомби

Калібри авіаційних бомб

Встановлення калібрів авіабомб

Розміри воронок авіабомб в залежності від ваги:

- 2000 кг – діаметр 9,2м., глибина 12,5м.;
- 1000 кг - діаметр 5,9м., глибина 8,3м.;
- 500 кг - діаметр 4,7м., глибина 5,8м.;
- 250 кг - діаметр 3,7м., глибина 5м.;
- 100 кг - діаметр 2,4м., глибина 2,6м.;
- 50 кг - діаметр 1,2м., глибина 2,4м.

Дії вибухової хвилі авіабомб по будинку в залежності від ваги:

- 5000 кг – на відстані 125 м.;
- 2000 кг – на відстані 80 м.;
- 1000 кг - на відстані 56 м.;
- 500 кг - на відстані 40 м.;
- 250 кг - на відстані 28 м.;
- 100 кг - на відстані 18 м.;
- 50 кг - на відстані 12 м.

Характерні залишки від авіаційних бомб

* за матеріалами Офісу ГП

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ:

9. 1600 ракетних ударів, тисячі жертв і мільйони біженців: що пережила Україна за 100 днів війни. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220603-1600-raketnyh-udariv-tysyachi-zhertv-i-miljony-bizhencziv-shho-perezhyly-ukrayina-za-100-dniv-vijny/>

10. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський та ін. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с

11. 3. Криміналістика : підручник : у 2 т. / Волобуєв А.Ф. та ін. ; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Маляррової. Харків : МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. Т. 1. 312 с.;

12. 4. Криміналістика : підручник : у 2 т. / Волобуєв А.Ф. та ін. ; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Маляррової. Харків : МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. Т. 2. 384 с.

13. 5. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10. 07.2023).

14. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина. Київ, 2023. 112 с.

**БЛАНКИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ МОЖУТЬ
СКЛАДАТИСЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
НА ЛОКАЦІЇ «НАСЛІДКИ РАКЕТНОГО ОБСТРІЛУ»**

**ПРОТОКОЛ
огляду місця події (обстрілів)**

_____ (дата складання)	Місце проведення	нас. пункт	
		вулиця, №	
		координат и	

Слідчий/Прокурор

(прізвище, ім'я, по батькові, посада)

керуючись ст. ст. 104-107, 223, 237 та 238 (в разі здійснення одночасно
огляду трупа) КПК України з застосуванням

(особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про
застосування технічних засобів фіксації, їхні характеристики та носіїв
інформації, які застосовуються, умови і порядок їх використання)
о «___» годині «___» хвилин розпочав огляд місця нападу (обстрілу) на
цивільне населення (далі – місце події) за участю:
спеціалістів:

(ПІБ, посада)	

1. ПІБ, місце проживання	
2. ПІБ, місце проживання	

в присутності:

1. ПІБ, місце проживання	
2. ПІБ, місце проживання	

Напрямок проведення огляду:

Огляд проводився за таких погодних умов:

Орієнтир для проведення вимірів:

ОГЛЯДОМ УСТАНОВЛЕНО:

1. Місце події розташовано:

2. Наявність або відсутність на місці події воронки та їхні параметри:

Діаметр, глибина, матеріал, на якому утворилася воронка (грунт, асфальт, залізобетон, деревина тощо), її точні військові координати, вигляд схилу воронки, координати та їхнє розташування	

відповідно до сторін світу.	

3. Масштаб руйнування із зазначенням адрес об'єктів:

Об'єкт, характер руйнувань, інші важливі деталі, знайдені на місці події (руйнування скла у вікнах будівель (повне чи часткове) та відстані цих вікон від місця вибуху; сліди вибуху на предметах (наявність кіптяви, характер та інтенсивність її розподілу тощо), координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу.	

4. Виявлені об'єкти вибухового призначення та їхні залишки:

Міни, снаряди, ракети (із зазначенням їхніх розташування, довжини, діаметру, куту нахилу в об'єкті зіткнення, координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу, інше.	

5. Наявність втрат серед мирного населення (загиблі та поранені):

--	--

Види бойових снарядів, калібр	
Кількість використаних снарядів	

Додатки до протоколу:

Спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів, письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні огляду, аудіо -, відеозапис, ілюстративні та фототаблиці, схема обстрілу, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали.	

Спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу

Заяви та зауваження:

П.І.Б.	Зміст заяви чи зауваження

Якщо особа, яка брала участь у проведенні огляду, відмовилася підписати протокол, про це зазначається у протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а в разі його відсутності – понятих.

О «___» годині «___» хвилин ___._____ 2023 року огляд місця події завершено.

Зі змістом **протоколу** ознайомлені:

спеціалісти :

поняті:

присутні:

ПРОТОКОЛ
допиту свідка

Дата і час проведення	«__» __.2023 з «__» по «__»
Місце проведення	_____
Прізвище, ім'я, по батькові, посада прокурора / слідчого	_____
Найменування (номер) кримінального провадження і дата реєстрації у ЄРДР	_____ _____
Кваліфікація кримінального правопорушення	_____
Орган, що здійснює досудове розслідування	
Технічні засоби та їхні характеристики, для фіксації допиту	
Носій інформації, на який зафіксовано показання	

з дотриманням вимог статей 65, 66, 95, 104, 106, 223, 224 КПК України
здійснено допит свідка:

1. Прізвище, ім'я та по батькові	
2. Дата і місце народження	
3. Національність	
4. Громадянство	
5. Освіта	
6. Місце роботи (навчання)	
7. Рід заняття і посада	
8. Місця проживання і реєстрації	
9. Контактні номери телефонів	
10. Сімейний стан	
11. Судимість	
12. Чи є депутатом (якої Ради)	
13. Відомості про паспорт або інший документ, що засвідчує особу	

Свідку _____ роз'яснено, що його викликано для надання показань у кримінальному провадженні № _____ за _____ фактом _____
_____ за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених _____ КК України.

(підпис)

Свідку _____ повідомлено про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання.

(підпис)

Свідку _____ роз'яснено зміст ст. 63 Конституції України про т

(підпис)

Свідку _____ роз'яснено зміст ст. 18 КПК України про свободу від самовикриття і право не свідчити проти близьких родичів або членів сім'ї.

(підпис)

Свідка _____ відповідно до ст. 67 КПК України попереджено про кримінальну відповідальність, передбачену ст. 384 «Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу» КК України та ст. 385 «Відмова свідка від давання показань» КК України.

(підпис)

Свідку _____ роз'яснено порядок проведення допиту та його права й обов'язки, передбачені ст. 66 КПК України, а саме:

«1. Свідок має право:

- 1) знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується;
- 2) користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 КПК України;
- 3) відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів і членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями статті 65 КПК України не підлягають розголошенню;
- 4) давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача;
- 5) користуватися нотатками і документами при даванні показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті;
- 6) на відшкодування витрат, пов'язаних з викликом для давання показань;
- 7) ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження;
- 8) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;
- 9) заявляти відвід перекладачу.

2. Свідок зобов'язаний:

- 1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;
 - 2) давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду;
 - 3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків.
3. Особа, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятного або яка стала очевидцем таких дій, зобов'язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії.»

(підпис)

Ознайомившись зі своїми правами, свідок заявив, що бажає давати показання _____ мовою та викладати їх _____.

(вказати

мову)

(під запис або власноручно)

Послуг _____.

перекладача

(потребує)

(потребує, не

Під час давання показань свідок користуватися правовою допомогою _____.

(бажає, не бажає)

Свідок _____ надає добровільну згоду на використання його свідчень для міжнародних судових інстанцій, зокрема Міжнародного кримінального суду, Міжнародного суду ООН, Європейського суду з прав людини та інших міжнародних судових органів, юрисдикція яких визнана Україною.

(підпис)

Свідок _____ дав такі показання:

За результатами проведення слідчої (розшукової) дії, показання, надані свідком, зафіксовано на зазначений носій інформації, що додається до протоколу.

Після ознайомлення із текстом протоколу допиту від учасників процесуальної дії клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень:

Свідок: _____ / _____ /
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

(посада, найменування органу, підпис, прізвище, ініціали)